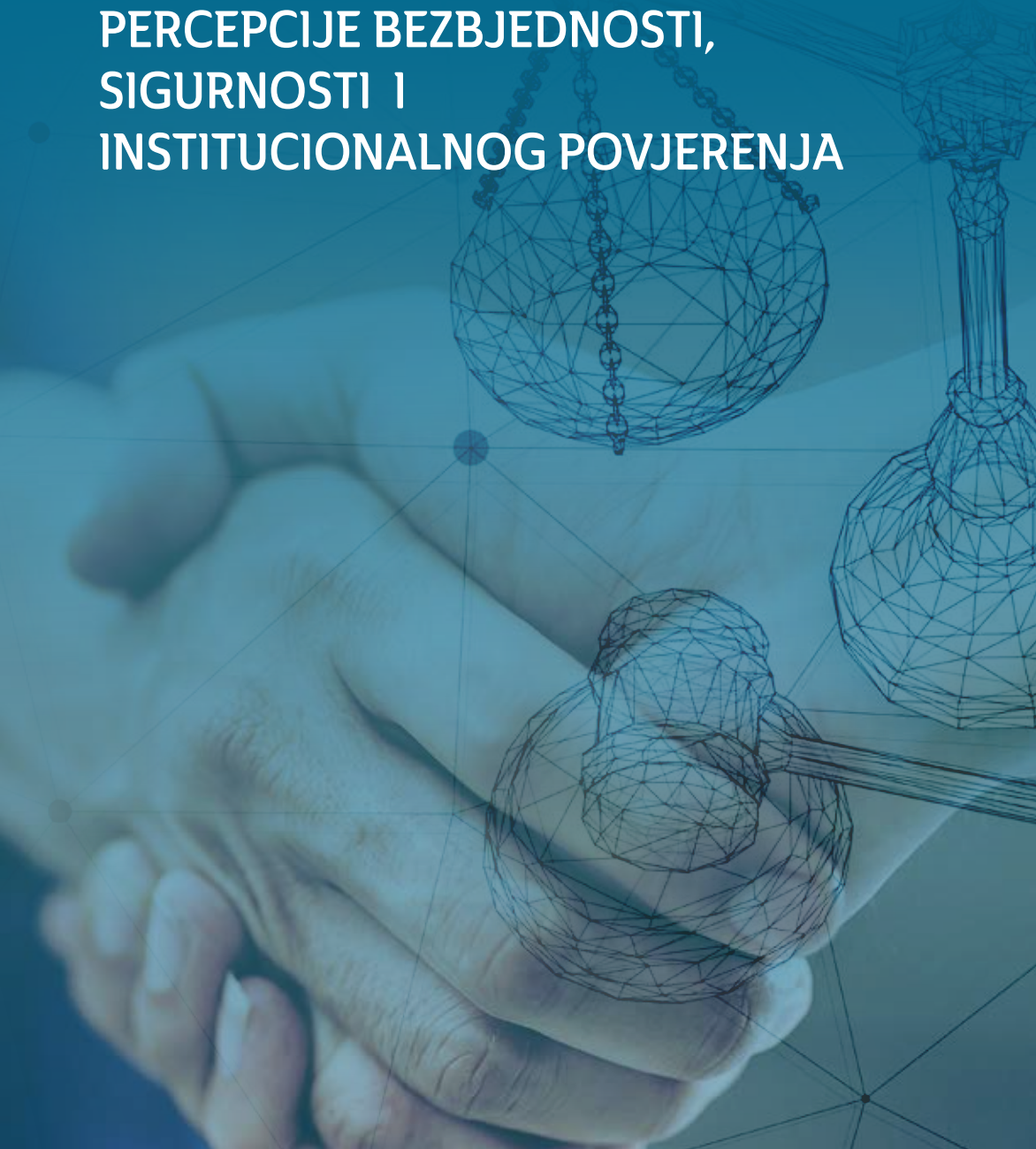

ANALIZA

PERCEPCIJE BEZBJEDNOSTI, SIGURNOSTI I INSTITUCIONALNOG POVJERENJA

Izdavač/Publisher

Centar za demokratiju i ljudska prava - CEDEM (www.cedem.me) i
Crnogorska nezavisna informativna agencija
Montenegro Independent News Agency Infomont d.o.o. / MINA

Za izdavača/For publisher

Nevenka Vuksanović, direktorica CEDEM
Jaša Jovičević, izvršni direktor MINA

Autor/Author

prof. dr Miloš Bešić

Dizajn i štampa/Design and print

Brain Media, Podgorica

Tiraž/Print run

100

Godina izdanja/Publishing year

2025.

„Ova publikacija izrđena je u okviru projekta Unapređivanje integriteta medija: osnaživanje novinara/ki za informisano izvještavanje u Crnoj Gori. Ovaj projekat finansira Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt departmenta / Vlade SAD.

This publication was drafted through the project “Enhancing Media Integrity: Empowering Journalists for Informed Reporting in Montenegro.” This project is financed by the U.S. Embassy in Podgorica. The opinions, conclusions, or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the U.S. Department of State or the Government of the United States. “

mina.
crnogorska
novinska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALIZA

PERCEPCIJE BEZBJEDNOSTI,
SIGURNOSTI I
INSTITUCIONALNOG POVJERENJA

SADRŽAJ

IZVOD IZ ISTRAŽIVANJA	8
SAŽETAK – GLAVNE PORUKE FOKUS GRUPE.....	8
1. UVOD.....	10
2. PROFIL UČESNIKA.....	11
3. KLJUČNE TEME I NALAZI FOKUS GRUPE	12
3.1. POVJERENJE I TRANSPARENTNOST U INSTITUCIJAMA	12
3.2. ODGOVORNOST I KONTROLA SEKTORA BEZBJEDNOSTI.....	13
3.3. KOMUNIKACIJA INSTITUCIJA SA JAVNOŠĆU I MEDIJIMA	14
(1) SUKOB PERCEPCIJA: „POPRAVLJENI ODNOSI“ VS. „NEDOSLJEDNA KOMUNIKACIJA“	14
(2) PREPLAVLJIVANJE MEDIJSKOG PROSTORA BANALNIM SAOPŠTENJIMA.....	15
(3) INFORMACIJE OD JAVNOG ZNAČAJA „SELE SE“ NA DRUŠTVENE MREŽE.....	16
(4) POSLJEDICE LOŠE KOMUNIKACIJE NA POVJERENJE I RAD MEDIJA	16
3.4. MEDIJI, OBJEKTIVNOST I SENZACIONALIZAM.....	17
(1) NISKO POVJERENJE U MEDIJE KAO OPŠTI DRUŠTVENI PROBLEM.....	17
(2) SENZACIONALIZAM I POLITIČKA INSTRUMENTALIZACIJA KAO POKRETAČI EROZIJE STANDARDA.....	17
(3) GLOBALNI PAD AUTORITETA TRADICIONALNIH MEDIJA	18
(4) NEDOSTATAK SOLIDARNOSTI U MEDIJSKOJ ZAJEDNICI I DOMINACIJA BRZIH DIGITALNIH FORMATA	18
(5) MEDIJSKI AMBIJENT KAO KLJUČNI FAKTOR POVJERENJA.....	19
3.5. DEZINFORMACIJE I MANIPULATIVNI NARATIVI.....	19
(1) RAZLIKA IZMEĐU DEZINFORMACIJA I MALIGNIH NARATIVA: PROBLEM NIJE SAMO NETAČNA INFORMACIJA.....	20

(2) MANIPULACIJA ALGORITMIMA DRUŠTVENIH MREŽA:	
SKRIVENI MEHANIZAM OBLIKOVANJA STVARNOSTI.....	20
(A) STARIJI GRADANI	20
(B) MLADI.....	21
(3) BORBA PROTIV DEZINFORMACIJA NE SMIJE POSTATI	
KONTRAPROPAGANDA	21
(4) NEDOSTATAK MEDIJSKE PISMENOSTI	
I KRITIČKOG MIŠLJENJA.....	21
(5) DEZINFORMACIJE KAO STRATEŠKI IZAZOV	
ZA INSTITUCIJE, MEDIJE I GRADANE	22
3.6. ULOGA VJEŠTAČKE INTELIGENCIJE (AI)	
U BEZBJEDNOSNOM I MEDIJSKOM SEKTORU	22
(1) AI KAO ALAT SA OGROMNIM MOGUĆNOSTIMA	
I OZBILJNIM RIZICIMA	23
(2) CRNA GORA „KASKA DECENIJAMA“ I NEMA	
INSTITUCIONALNU INFRASTRUKTURU.....	23
(3) AI KAO GENERATOR MALIGNIH NARATIVA –	
NOVA LINIJA FRONTA ZA ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO.....	24
(4) ZAKLJUČAK: AI KAO STRATEŠKI IZAZOV	
KOJI MOŽE REDEFINISATI JAVNI PROSTOR.....	25
4. PERCEPCIJA GRADANA, AKTIVIZAM I DRUŠTVENI	
TRENDOVI	26
4.1. SKEPTICIZAM PREMA GRADANSKOM AKTIVIZMU	
I KRITIČKOM MIŠLJENJU.....	26
4.2. ALGORITAMSKO OKRUŽENJE I OTEŽANA DOSTUPNOST	
VJERODOSTOJNIH INFORMACIJA	27
4.3. MALA LOKALNA ZAJEDNICA I KULTURA	
LIČNOG POVJERENJA	27
4.4. DRUŠTVENI TRENDOVI KAO OKVIR ZA RAZUMIJEVANJE	
POVJERENJA I INFORMATIVNOG AMBIJENTA	28
5. ZAKLJUČCI.....	29
6. PREPORUKE	31
6.1. PREPORUKE ZA INSTITUCIJE	31
6.2. PREPORUKE ZA MEDIJE.....	31
6.3. PREPORUKE ZA CIVILNI SEKTOR I AKADEMSKU ZAJEDNICU	32

IZVOD IZ ISTRAŽIVANJA

Ovaj sažetak predstavlja ključne poruke i nalaze fokus grupe „Bezbjednost i odbrana“, koji će biti integrisani u zajednički projektni izvještaj CEDEM-a i MINA-e. Poruke su koncizno formulisane kako bi jasno prikazale najvažnije uvide, izazove i preporuke proizašle iz diskusije. Sažetak daje pregled stanja u sektoru bezbjednosti, komunikaciji institucija sa javnošću, ulozi medija, pojava dezinformacija i uticaju novih tehnologija.

SAŽETAK – GLAVNE PORUKE FOKUS GRUPE

1. **Institucije bezbjednosti se suočavaju sa razlikom između transparentnosti i povjerenja.**

Iako pojedine institucije nastoje da budu otvorenije, povjerenje građana ostaje krhko i često zasnovano na ličnim iskustvima i pojedincima, a ne na stabilno izgrađenim institucionalnim kapacitetima.

2. **Politički uticaji i partijsko kadrovanje i dalje predstavljaju ključne prepreke profesionalizaciji i percepciji integriteta institucija.**

Učesnici su naglasili da se bez suštinske depolitizacije teško može očekivati napredak u povjerenju javnosti i kvalitetu rada bezbjednosnih organa.

3. **Komunikacija institucija sa medijima ostaje jedan od najvećih izazova.**

Diskusija je ukazala na nedosljednost, česta kašnjenja, selektivnost i prebacivanje zvaničnih informacija na društvene mreže, što otežava profesionalno izvještavanje i smanjuje povjerenje javnosti.

4. **Medijski sektor se suočava sa snažnom erozijom profesionalnih standarda.**

Senzacionalizam, politička instrumentalizacija, brzi digitalni formati i nedostatak solidarnosti među medijima doprinose niskom povjerenju građana i slabijem kvalitetu informisanja.

5. **Dezinformacije i maligni narativi predstavljaju rastući bezbjednosni rizik.**

Učesnici su istakli da se manipulativni narativi često zasnivaju na kombinaciji tačnih i polutačnih informacija, što ih čini naročito opasnim i teškim za prepoznavanje.

6. **Algoritamsko okruženje i digitalne platforme oblikuju informativni prostor i utiču na percepciju građana.**

Posebno je naglašeno da su stariji i mladi visoko izloženi manipulaciji, bilo zbog nedostatka digitalne pismenosti, bilo zbog dominacije površnih i emocionalno obojenih sadržaja.

7. **Vještačka inteligencija otvara nova polja rizika, ali i mogućnosti za unapređenje.**

AI tehnologije omogućavaju sofisticirane oblike manipulacije (deepfake, mikro-targeting), ali mogu pomoći i u identifikaciji narativa, analizi poda-

taka i snaženju istraživačkog novinarstva. Učesnici smatraju da Crna Gora mora sistemski razvijati institucionalne kapacitete za suočavanje s ovim izazovima.

8. Niska građanska i medijska pismenost smanjuje društvenu otpornost.

Učesnici prepoznaju potrebu za dugoročnim programima edukacije, posebno za mlade i starije, kako bi se povećala sposobnost građana da razlikuju vjerodostojne izvore i razumiju širi društveni kontekst informacija.

Nalazi fokus grupe ukazuju da je jačanje povjerenja, profesionalizacije i institucionalne odgovornosti u bezbjednosnom i medijskom sektoru moguće samo kroz **koordinisano djelovanje institucija, medija, civilnog društva i akademske zajednice**. Ključni izazovi – poput politizacije, nedosljedne komunikacije, dezinformacija i uticaja AI tehnologija – zahtijevaju integrisane, dugoročne i sistemske pristupe. Fokus grupa potvrđuje da je unapređenje bezbjednosnog okruženja i informativnog integriteta jedan od strateških prioriteta za demokratski razvoj Crne Gore.

1. UVOD

Fokus grupa „Bezbjednost i odbrana“ organizovana je u okviru projekta koji CEDEM i Agencija MINA realizuju uz podršku Američke ambasade, sa ciljem jačanja profesionalnog i odgovornog novinarstva u Crnoj Gori i unapređenja kvaliteta informisanja javnosti o temama vezanim za vladavinu prava, funkcionisanje demokratskih institucija, zaštitu ljudskih prava i sektor bezbjednosti i odbrane. Fokus grupe predstavljaju jedan od ključnih alata u okviru Specifičnog cilja 1 projekta – unapređenje razumijevanja izazova u izvještavanju o ključnim društvenim procesima, jačanje analitičkih kapaciteta aktera i prikupljanje direktnih kvalitativnih uvida za potrebe daljih preporuka i medijskih sadržaja.

Svrha ove fokus grupe bila je da se kroz strukturirani razgovor sa predstavnicima relevantnih institucija, civilnog društva, medija, akademske zajednice i mladih ispita nivo povjerenja u institucije bezbjednosnog sektora, percepcija njihove transparentnosti, identifikuju izvori rizika i slabosti u komunikaciji sa javnošću, te analiziraju dominantni izazovi u medijskom izvještavanju o pitanjima bezbjednosti i odbrane. Dodatni cilj bio je da se istraže savremeni trendovi koji utiču na javni prostor, uključujući širenje dezinformacija, propagandnih narativa i uticaj novih tehnologija i vještačke inteligencije (AI) na bezbjednosni sektor i rad medija.

Fokus grupa je održana u Podgorici, u organizaciji CEDEM-a i MINA-e, uz učešće predstavnika različitih profila institucija i organizacija: Uprave policije, Ministarstva odbrane, lokalne samouprave, civilnog sektora, studentske i akademske zajednice, istraživačkih organizacija i medija. Ukupno je učestvovalo više od deset sagovornika različitih profesionalnih pozadina, što je obezbijedilo širok raspon stavova i uvida.

Metodološki, fokus grupa je sprovedena kao vođena, ali otvorena diskusija u trajanju od dva sata, uz korišćenje prethodno pripremljenog vodiča sa tematskim blokovima: povjerenje i transparentnost institucija, odgovornost i kontrola u sektoru bezbjednosti, komunikacija institucija sa medijima, profesionalni standardi u izvještavanju, dezinformacije i maligni narativi, te uloga vještačke inteligencije u bezbjednosnom i medijskom ekosistemu. Učesnicima je unaprijed objašnjena svrha rada, načelo dobrovoljnosti, kao i pravila diskusije. Sesija je tonski snimana isključivo radi izrade transkripta i analitičkog izvještaja, uz puno poštovanje privatnosti i anonimnosti učesnika.

Prikupljeni nalazi iz ove fokus grupe poslužiće kao doprinos izradi analitičkog izvještaja projekta, razvoju preporuka za istraživačko novinarstvo i kreiranju sadržaja za podcast epizode, javne diskusije i završni forum.

2. PROFIL UČESNIKA

U fokus grupi je učestvovala raznovrsna grupa sagovornika koji dolaze iz različitih djelova sistema i time pružaju širok spektar perspektiva relevantnih za sektor bezbjednosti i odbrane. Među učesnicima su bili predstavnici Uprave policije i drugih bezbjednosnih institucija, predstavnici lokalne samouprave iz više opština, kao i članovi organizacija civilnog društva aktivnih u oblastima ljudskih prava, transparentnosti i javnih politika. Diskusiju su dodatno obogatili studenti i mladi istraživači iz akademske zajednice, uključujući više fakulteta i instituta, koji su ponudili pogled nove generacije na izazove u sistemu. Ključan doprinos dali su i novinari i urednici iz Agencije MINA, koji su iznijeli iskustva i probleme iz prakse medijskog izvještavanja. Ovakav sastav omogućio je da se o temama bezbjednosti, povjerenja i transparentnosti raspravlja iz institucionalnog, stručnog, medijskog i građanskog ugla, što je doprinijelo balansiranom i višedimenzionalnom uvidu.

Struktura učesnika dodatno je obogaćena prisustvom dvije asistentkinje – sa Pravnog fakulteta i sa Fakulteta humanističkih studija Univerziteta Donja Gorica – koje su unijele stručnu analitičku perspektivu iz oblasti prava i društvenih nauka. Učestvovali su i student bezbjednosti sa UDG-a te studentkinja politikologije sa Univerziteta Crne Gore, koji su dali doprinos iz ugla mladih i budućih stručnjaka. Grupu su činila i dva novinara koji su otvorili važna pitanja transparentnosti i odgovornosti institucija. Pored njih, učestvovala je predstavnica Ministarstva unutrašnjih poslova i Uprave policije, kao i predstavnik Komunalne policije Prijestonice Cetinje, što je omogućilo uvid u izazove operativnog i lokalnog nivoa. Dva predstavnika organizacija civilnog sektora doprinijela su kritičkom sagledavanju politika, dok je istraživač iz Instituta za napredne studije ponudio analitički okvir i komparativne uvide.

3. KLJUČNE TEME I NALAZI FOKUS GRUPE

3.1. POVJERENJE I TRANSPARENTNOST U INSTITUCIJAMA

Diskusija o povjerenju i transparentnosti pokazala je da učesnici jasno razlikuju ta dva pojma i da ih ne poistovjećuju, iako se u javnosti često koriste kao sinonimi. Preovlađujući stav je da se **transparentnost odnosi na dostupnost informacija**, dok je **povjerenje emocionalna kategorija** koja zavisi od osjećaja građana da institucija zaista obavlja posao koji bi trebalo da obavlja. Kako je jedan učesnik naglasio: „*Transparentnost ne znači automatski povjerenje; ljudi vjeruju instituciji samo ako vide da ona radi svoj posao.*“

Učesnici su više puta istakli da institucije u Crnoj Gori nose sa sobom **naslijeđene političke obrasce upravljanja**, posebno u pogledu netransparentnosti. Prepoznaje se uvjerenje da političke partije značajno utiču na način funkcionisanja institucija, uključujući njihove komunikacione prakse i nivo otvorenosti prema javnosti. Među komentarima se izdvojila jasna formulacija: „Transparentnost ima korijen u političkim partijama.“ Upravo ovaj osjećaj da se politički uticaji prelijevaju na institucije doprinosi percepciji da mnogi organi vlasti ne uspijevaju da se oslobode partijskih pritisaka i obrazaca.

Kada je riječ o tome koje institucije građani doživljavaju kao najtransparentnije, učesnici su navodili da se u istraživanjima najčešće izdvajaju Ministarstvo pravde i Ministarstvo prosvjete. Međutim, prema diskusiji, ova percepcija je više rezultat **intenzivnog medijskog prisustva i aktuelnih afera**, nego realne ocjene kvaliteta njihovog rada. Dio učesnika ukazao je da je povjerenje u obrazovanje i zdravstvo često zasnovano na emocionalnoj bliskosti i svakodnevnim iskustvima građana – roditelji i pacijenti prirodno biraju institucije sa kojima najviše dolaze u kontaktu, bez obzira na stvarne rezultate u tim sektorima.

Jedan važan element koji se ponavljao u diskusiji jeste činjenica da je u malim sredinama povjerenje više povezano sa **pojedincima**, a ne sa institucijama kao takvima. Učesnici su ukazali da građani često imaju povjerenje u „nekoga koga poznaju“ unutar sistema, što ne govori nužno o povjerenju u instituciju, već o personalizovanom odnosu. Kako je jedan učesnik slikovito rekao: „*Ne mislim da je to povjerenje u instituciju, nego u čovjeka koji se tu zadesi.*“ Ovaj obrazac pokazuje da institucije nemaju izgrađene stabilne standarde koji bi važili nezavisno od ličnosti koje privremeno obavljaju funkcije.

Sveukupno, nalazi ukazuju da su **povjerenje i transparentnost duboko uslovljeni partijskim uticajem, ličnim iskustvima građana i emocionalnim identifikacijama**, dok objektivni kvalitet rada institucija ima manji uticaj na percepcije nego što bi trebalo. Ova tema se kasnije u diskusiji nadovezala na pitanja odgovornosti, komunikacije i odnosa bezbjednosnog sektora sa javnošću i medijima, što dodatno potvrđuje koliko su percepcije povjerenja krhke i podložne spoljnim uticajima.

3.2. ODGOVORNOST I KONTROLA SEKTORA BEZBJEDNOSTI

Diskusija o odgovornosti i kontroli u sektoru bezbjednosti otvorila je niz dilema koje reflektuju dugogodišnje probleme u funkcionisanju ovog segmenta državne uprave. Učesnici su gotovo jednoglasno ukazali da je **izuzetno teško jasno identifikovati ko u Crnoj Gori zaista vrši efektivnu kontrolu nad policijom, vojskom i ostalim bezbjednosnim strukturama**. Iako formalno postoje zakonom definisani mehanizmi – prije svega parlamentarni odbori, nadzor izvršne vlasti, nezavisna tijela i uloga civilnog društva – percepcija učesnika je da se ti mehanizmi **ne koriste dosljedno, selektivni su ili nemaju realnu snagu da utiču na postupanje bezbjednosnih institucija**.

Posebno je naglašeno da je **civilna kontrola slaba i nedovoljno institucionalizovana**. Organizacije civilnog društva često reaguju na incidente, slučajeve prekomjerne upotrebe sile, kršenja procedura ili ugrožavanja medijskih sloboda, ali nemaju realne alate da utiču na sistemske promjene. Učesnici iz nevladinog sektora ukazali su da se njihov rad često svodi na reagovanje post festum, dok nedostaje održiva komunikacija i institucionalna otvorenost koja bi omogućila preventivni nadzor.

Isto tako, učesnici su istakli da je **parlamentarni nadzor u velikoj mjeri zavisn od političke konstelacije**, što znači da u periodima nestabilnih većina, blokada institucija ili visokog političkog konflikta, kontrola nad sektorom bezbjednosti postaje još slabija. Parlamentarni odbori formalno postoje, ali se u praksi njihov rad često svodi na političke obračune ili deklarativnu diskusiju, umjesto stvarnog nadzora nad radom policije, obavještajnih službi i Ministarstva odbrane.

Jedan od centralnih uvida fokus grupe odnosi se na fenomen „**talasnog povjerenja**“ u policiju i vojsku. Učesnici su istakli da percepcija ovih institucija snažno zavisi od konkretnih događaja i kriznih situacija, a ne od dugoročnog rada ili profesionalnih standarda. Tako se povjerenje naglo povećava u trenucima kada vojska ili policija uspješno reaguju – na primjer prilikom gašenja požara, elementarnih nepogoda ili velikih javnih događaja. Međutim, isto tako povjerenje može naglo opasti nakon incidenata poput masovnih ubistava, neuspješnih potjera, propusta u kriznim situacijama ili slučajeva policijske brutalnosti. Ovaj obrazac ukazuje da javnost ne razvija stabilan odnos prema institucijama, već, kako je jedan učesnik naglasio, „pamti kratko i reaguje emotivno na posljednji događaj“.

Učesnici su takođe pravili jasnu razliku između **operativnog kvaliteta** jedne institucije i **povjerenja koje javnost ima u tu instituciju**. Na primjer, vojska je često ocijenjena kao profesionalna i operativno efikasna, posebno u situacijama koje zahtijevaju tehničku ili logističku intervenciju. Ipak, to ne znači da javnost razumije ili cijeni njen stvarni kapacitet – percepcija se formira na osnovu vidljivosti i medijskog narativa, a ne na osnovu strateškog uvida u funkcionisanje sektora odbrane. S druge strane, policija je mnogo vidljivija u svakodnevnom

životu građana, što znači da se i pozitivni i negativni događaji brže reflektuju na povjerenje. Učesnici su istakli da postoji raspon percepcija od „policija štiti građane“ do „policija je nesposobna ili politički instrumentalizovana“, i da se taj raspon mijenja iz nedjelje u nedjelju u zavisnosti od medijskih izvještaja i aktualnih incidenata.

Iako su postojali primjeri dobre prakse koje su neki učesnici naveli, ukupan ton diskusije sugeriše da **sistem odgovornosti u bezbjednosnom sektoru nije dosljedan, niti dovoljno robustan** da može izgraditi i održati dugoročno povjerenje građana. Učesnici smatraju da je za to potrebna kombinacija profesionalne depolitizacije, transparentnijeg postupanja u krizama, kao i jačanja institucionalne i civilne kontrole. Istovremeno, naglašavano je da se bezbjednosne institucije često suočavaju s nerealnim očekivanjima građana, što dodatno komplikuje odnos povjerenja.

Sve ovo ukazuje na složene odnose između percepcije javnosti, političkog uticaja, institucionalnih kapaciteta i realnih performansi bezbjednosnih institucija, što čini sektor bezbjednosti jednim od najosjetljivijih u smislu izgradnje trajnog povjerenja.

3.3. KOMUNIKACIJA INSTITUCIJA SA JAVNOŠĆU I MEDIJIMA

Komunikacija institucija sa javnošću i medijima bila je jedna od najintenzivnijih i najdinamičnijih tema tokom fokus grupe, što odražava njenu važnost za funkcionalnost bezbjednosnog sektora i ukupnu kvalitetu informisanja građana. Učesnici su opisivali različita iskustva—od pokušaja unapređenja odnosa s medijima, preko konkretnih primjera komunikacijskih propusta, do percepcije politizacije javne komunikacije i migracije zvaničnih informacija na društvene mreže. Ova tema pokazala se kao centralna u razumijevanju šireg problema povjerenja javnosti u bezbjednosne institucije, jer način na koji institucije komuniciraju često direktno oblikuje javnu percepciju o njihovoj efikasnosti, profesionalnosti i vjerodostojnosti.

(1) Sukob percepcija: „popravljeni odnosi“ vs. „nedosljedna komunikacija“

Jedan od najizraženijih nalaza odnosi se na razliku u percepcijama između predstavnika institucija i predstavnika medija. Predstavnici policije iznijeli su stav da su u posljednjih nekoliko godina **odnosi sa medijima unaprijeđeni**, te da postoji pozitivan trend koji uključuje veću otvorenost, efikasniji protok informacija i veći nivo profesionalne komunikacije. Iz njihovog ugla, ovi pomaci rezultat su internih reformi, boljoj koordinaciji i nastojanjima da se izgradi partnerski odnos sa novinarima, posebno u kontekstu projekata koji se bave bezbjednošću, integritetom i zaštitom novinara.

Međutim, novinari i predstavnici civilnog sektora snažno osporavaju ovu sliku, upozoravajući na česte propuste i nedosljednosti u komunikaciji. Prema njihovom iskustvu, odnosi sa policijom često su opterećeni:

- kašnjenjem u dostavljanju informacija,
- neodgovaranjem na pitanja,
- kontradiktornim informacijama unutar same institucije,
- nejasnim procedurama,
- selektivnim pristupom prema različitim medijima,
- i, u kriznim situacijama, potpunim informacionim vakuumom.

Ovaj raskorak između samopercipiranog napretka institucija i iskustava novinara ukazuje na dubinski problem koji se ne može riješiti samo formalnim izjavama o otvorenosti, već zahtijeva izgradnju dosljedne komunikacione prakse, jasnih protokola i transparentnog odnosa sa svim medijima podjednako. Posebno se naglašava da novinari imaju iskustva gdje se informacije dijele ad hoc, gdje se tokom istog dana izdaju saopštenja koja se međusobno pobijaju, ili gdje se razgovori vode „iza kulisa“, a ne kroz standardne i jednako dostupne kanale.

(2) Preplavlivanje medijskog prostora banalnim saopštenjima

Jedan od najkonkretnijih i najkritičnijih nalaza tiče se prakse institucija—posebno policije—da svakodnevno objavljuju veliki broj saopštenja o marginalnim događajima, poput manjih krađa, pronalaska izgubljenih predmeta ili incidenta bez većeg javnog značaja. Novinari su istakli da ova saopštenja:

- zatrpavaju medijski prostor irelevantnim informacijama,
- skreću pažnju javnosti sa važnijih i ozbiljnijih tema,
- stvaraju lažnu sliku „aktivnosti“,
- otežavaju redakcijama da identifikuju događaje od stvarnog javnog interesa,
- mogu biti namjerno korišćena da se „napravi dimna zavjesa“ u trenucima ozbiljnijih dešavanja.

Ovakva komunikacijska strategija doživljena je kao kontraproduktivna i ponekad manipulativna. Novinari posebno ističu da u vrijeme velikih kriza i tragedija—kao što je bio slučaj u Cetinju— **upravo izostaju najvažnije informacije**, dok se istovremeno šalje veliki broj nebitnih saopštenja, što doprinosi konfuziji i otežava profesionalno izvještavanje.

Ovaj obrazac stvara utisak neravnoteže: institucije su hiperaktivne u trivijalnim situacijama, a pasivne ili neorganizovane kada se suoče s događajima visokog rizika ili visoke javne osjetljivosti. To direktno narušava povjerenje javnosti, kao i kredibilitet institucija koje se smatraju ključnim za sigurnost građana.

(3) Informacije od javnog značaja „sele se“ na društvene mreže

Predstavnici lokalne samouprave ukazali su na još jedan problem koji postaje sve izraženiji: **trend da se važne odluke, obavještenja i informacije od javnog interesa objavljuju pretežno ili isključivo preko društvenih mreža**, a ne kroz zvanične institucionalne kanale (npr. sajtovi, zvanična saopštenja, mejl-lista).

Ovaj fenomen ima više problematičnih elemenata:

- društvene mreže nisu formalni ni institucionalni kanal komunikacije,
- informacije tamo nisu trajne, ni arhivirane, ni lako pretražive,
- sadržaj je često personalizovan i zavisi od algoritma,
- korisnici nemaju jednaku dostupnost informacijama,
- institucionalni integritet narušava se kada nosioci funkcija objave informacije „sa ličnih profila“.

Učesnici su naveli i primjere kada su visoki funkcioneri objavljivali važne odluke i poruke koristeći **stranačke simbole**, čak i kada je riječ o državnim resursima (npr. objave koje uključuju partijske logotipe umjesto državnih obilježja). Ovako postupanje doživljeno je kao **politička instrumentalizacija zvaničnih komunikacija**, koja dodatno erodira povjerenje u institucije i kompromituje njihovu neutralnost.

Institucionalna komunikacija na društvenim mrežama postaje sve više personalizovana, neformalna i promotivno obojena. Ovaj trend, prema učesnicima, utiče i na novinare, koji se, umjesto zvaničnih izvora, sve češće moraju oslanjati na platforme poput X/Twittera, Instagrama ili TikToka za dobijanje prvih, a nerijetko i jedinih informacija. Novinari su istakli da ih ovo stavlja u neprofesionalan i neodrživ položaj, jer se brzina objave potiskuje ispred tačnosti i verifikacije.

(4) Posljedice loše komunikacije na povjerenje i rad medija

Kada se sve ove dimenzije sagledaju zajedno, učesnici su saglasni da trenutni način komunikacije institucija:

- smanjuje povjerenje građana,
- otežava rad medija i generiše nesigurnost u izvještavanju,
- povećava rizik od dezinformacija i pogrešnih interpretacija,
- potiče medije da traže informacije na neformalnim kanalima,
- produbljuje jaz između institucija i javnosti.

Novinari su istakli da u situaciji kada institucije kasne ili ne odgovaraju, društvene mreže preuzimaju ulogu primarnog izvora informacija, što nije profesionalno ni održivo. Osim toga, mediji primećuju da institucije ponekad šalju kontradiktorne informacije unutar istog dana ili čak istog sata, što dodatno pojačava konfuziju i smanjuje kredibilitet zvaničnih organa.

U zaključku, nalazi fokus grupe ukazuju da komunikacija institucija sa javnošću i medijima nije samo tehničko pitanje, već **ključna tačka u kojoj se prelama-ju profesionalnost, odgovornost i politička kultura**. Nedosljednost, prećutkivanje, selektivnost i prebacivanje komunikacije na društvene mreže doprinose opadanju povjerenja građana i otežavaju novinarima da odgovorno, pravovremeno i tačno izvještavaju. Ovi izazovi zahtijevaju sistemsko rješavanje – kroz uspostavljanje jasnih protokola, depolitizaciju komunikacije i snažnije standarde transparentnosti.

3.4. MEDIJI, OBJEKTIVNOST I SENZACIONALIZAM

Tema medija, profesionalnih standarda i kvaliteta informisanja izazvala je jednu od najživljih i najotvorenijih rasprava u okviru fokus grupe. Gotovo svi učesnici, bez obzira na instituciju, složili su se da je **povjerenje građana u medije na izuzetno niskom nivou**, a da su uzroci takvog stanja duboko ukorijenjeni u kombinaciji senzacionalizma, političke instrumentalizacije i strukturalnih promjena koje je izazvao razvoj digitalnih platformi. Diskusija je pokazala da mediji u Crnoj Gori funkcionišu u izuzetno zahtjevnom okruženju u kojem se brzina i dostupnost sve više favorizuju u odnosu na tačnost, provjeru i odgovornost.

(1) Nisko povjerenje u medije kao opšti društveni problem

Učesnici su jasno istakli da se u Crnoj Gori povjerenje u medije nalazi na gotovo historijskom minimumu. Građani, prema iskustvu učesnika, sve rjeđe razlikuju profesionalne medije od portala, društvenih mreža i neprovjerenih izvora. Novinari su upozorili da bi u aktuelnim uslovima – kada bi se povjerenje u medije ponovo mjerilo – rezultati bili izrazito loši. Ova ocjena povezana je sa sve češćim incidentima, uključujući neprovjerene informacije u kriznim situacijama, targetiranja medija i novinara, političke pritiske, ali i nedostatak jedinstvenih profesionalnih standarda.

Učesnici su naveli primjere kada su prisustvovali događajima, a sutradan u medijima pročitali potpuno drugačije verzije, što je dodatno doprinijelo gubitku povjerenja. Tako se javlja osjećaj da medijski izvještaji često više odražavaju političku agendu određenog medija ili njegovih vlasničkih struktura, nego stvarno stanje na terenu.

(2) Senzacionalizam i politička instrumentalizacija kao pokretači erozije standarda

Jedan od centralnih nalaza jeste činjenica da **senzacionalizam dominira nad profesionalnim izvještavanjem**, posebno u situacijama koje uključuju bezbjednosne incidente, politička dešavanja ili visoko emotivne teme. Učesnici su prepoznali nekoliko ključnih problema:

- mediji često iznose djelimične ili neprovjerene informacije kako bi bili „prvi“,
- naslov i ton izvještaja se prilagođavaju očekivanjima publike, a ne činjenicama,

- u kriznim situacijama dolazi do konfuzije, kontradiktornih informacija i nepotrebne dramatizacije,
- političke partije i neformalne interesne grupe koriste medije za promociju, targetiranje ili „obilježavanje“ pojedinih aktera.

Novinari su posebno naglasili problem targetiranja medija i pokušaja diskreditacije novinara u politički motivisanim narativima, dok su predstavnici institucija primijetili da se ponekad čak i trivijalni incidenti pretvaraju u senzaciju kako bi se generisala pažnja publike.

Senzacionalizam je tako opisan kao „najbrži put ka propadanju profesionalizma“, jer mediji koji funkcionišu po tom principu gube kredibilitet, dok građani razvijaju cinizam prema svim izvorima informacija.

(3) Globalni pad autoriteta tradicionalnih medija

Učesnici su istakli da problemi crnogorskog medijskog sektora nisu izolovani, već predstavljaju dio šireg globalnog trenda. Prema njihovom mišljenju, tradicionalni mediji više ne uživaju autoritet koji su imali u prošlosti, jer se model informisanja rapidno promijenio. Digitalne platforme, društvene mreže i novi oblici komunikacije stvorili su okruženje u kojem se:

- vijesti konzumiraju u kratkim formatima,
- informacija mjeri brojem pregleda i klikova, ne kvalitetom,
- politički spin i medijska manipulacija šire brže nego ikad ranije,
- novinari takmiče s influencerima, blogerima i privatnim profilima na društvenim mrežama.

Učesnici su primijetili da je degradacija političke i medijske kulture vidljiva i u najrazvijenijim zemljama. Kao primjer su navedeni javni servisi i veliki svjetski mediji koji se optužuju za političku pristrasnost, što pokazuje da je pad povjerenja dio globalnog procesa, a ne samo lokalni problem.

Po ocjeni učesnika, ovoj eroziji doprinose i ekonomski pritisci, smanjeni resursi redakcija, nedostatak specijalizovanih novinara i hiperprodukcija sadržaja koja favorizuje površnost nad dubinom.

(4) Nedostatak solidarnosti u medijskoj zajednici i dominacija brzih digitalnih formata

U diskusiji je posebno istaknuto da se medijska zajednica suočava s ozbiljnim unutrašnjim slabostima, uključujući nedostatak međusobne solidarnosti i spremnosti da se kolektivno brane profesionalni standardi. Kao primjer je navedeno da redakcije često međusobno preuzimaju informacije bez provjere, da se takmiče za bržu objavu i da rijetko stoje jedne uz druge u situacijama pritiska na novinare ili napada na slobodu medija.

Istovremeno, **brzi formati** poput Reels sadržaja, TikTok videa i kratkih video izvoda postaju dominantan način komunikacije sa publikom, naročito mladima. Mediji koji žele da ostanu relevantni moraju da se prilagode ovim formatima, što često znači:

- pojednostavljivanje složenih tema,
- smanjenje prostora za analizu,
- fokusiranje na vizuelno atraktivne elemente,
- korišćenje emocionalno nabijenih narativa.

Učesnici su upozorili da dominacija ovih formata utiče na to kako građani opažaju bezbjednosna pitanja, jer se složeni problemi svode na kratke i ponekad manipulativne mini-priloge. Ovo dodatno otežava profesionalnim novinarima da se izbore za prostor u kojem bi mogli pružiti dubinu, kontekst i analitičku obradu događaja.

(5) Medijski ambijent kao ključni faktor povjerenja

Sveukupno, nalazi ukazuju da stanje u medijskom sektoru ima direktan uticaj na:

- povjerenje građana u institucije,
- kvalitet informisanja o bezbjednosnim temama,
- otpornost društva na dezinformacije i manipulativne narative,
- sposobnost novinara da profesionalno obavljaju svoj posao.

Prema učesnicima, bez ozbiljnog unapređenja profesionalnih standarda, jasnijeg institucionalnog odnosa prema medijima i jačanja medijske pismenosti građana, Crna Gora ne može očekivati stabilan i pouzdan informativni prostor. Mediji ostaju ključni, ali duboko opterećeni akteri javnog života, čiji kvalitet i integritet direktno utiču na percepciju bezbjednosti, povjerenje u institucije i demokratsku kulturu.

3.5. DEZINFORMACIJE I MANIPULATIVNI NARATIVI

Tema dezinformacija i malignih narativa otvorila je jedan od najdubljih i konceptualno najsloženijih dijelova diskusije. Učesnici su pokazali visoku svijest o tome da se savremeni informativni prostor ne može svesti samo na tradicionalno razumijevanje „lažnih vijesti“, već da se suočavamo s čitavim spektrom sofisticiranih oblika manipulacije koji utiču na percepciju građana, oblikuju javnu debatu i utiču na povjerenje u institucije i medije. Tokom razgovora jasno su se izdvojile četiri ključne dimenzije: razlika između dezinformacija i malignih narativa, uloga algoritama i digitalnih platformi, politička instrumentalizacija borbe protiv dezinformacija, te nedostatak medijske i digitalne pismenosti kod građana – naročito mladih i starijih.

(1) Razlika između dezinformacija i malignih narativa: problem nije samo netačna informacija

Učesnici su napravili važnu konceptualnu distinkciju između **klasičnih dezinformacija**, koje podrazumijevaju potpuno netačne informacije, i **malignih narativa**, koji predstavljaju mnogo opasniji fenomen. Kako je objašnjeno, maligni narativi često se sastoje od:

- kombinacije tačnih, polutačnih i netačnih informacija,
- emocionalnih poruka,
- selektivnog prikazivanja činjenica,
- interpretacija koje utiču na stavove, a ne samo na znanje,
- ponavljanja koje stvara privid istine,
- politički motivisanih konstrukcija.

Ovaj oblik manipulacije teže je prepoznati jer se ne zasniva nužno na direktnoj laži – naprotiv, često počiva na realnim događajima koji se tumače na način koji odgovara određenoj grupi, partiji ili interesu. Učesnici su istakli da je upravo ova zona „između istine i manipulacije“ najplodnija za proizvodnju narativa koji se duboko ukorjenjuju u javni diskurs i stvaraju podjele.

Jedan od učesnika je to sažeo slikovitim objašnjenjem: manipulativni narativ je nešto što „zvuči istinito“, dok je suštinski selektivan i usmjeren, zbog čega lakše prolazi kroz filter kritičkog mišljenja građana.

(2) Manipulacija algoritmima društvenih mreža: skriveni mehanizam oblikovanja stvarnosti

Posebna pažnja posvećena je ulozi **algoritama društvenih mreža**, koji utiču na to šta građani vide, kako formiraju mišljenje i koje informacije do njih uopšte dopiru. Učesnici su naglasili da algoritmi nijesu neutralni – oblikuju se prema prethodnim navikama korisnika, njihovim emocijama, kliktanjem, dužinom zadržavanja na određenom sadržaju i političkim preferencijama koje se mogu statistički predvidjeti.

Posebno je izražena zabrinutost za dvije grupe:

a) Stariji građani

- često smatraju da je sve što vide na Facebooku ili WhatsAppu vjerodostojno,
- imaju niži nivo digitalne pismenosti,
- brže dijele informacije bez provjere,
- algoritmi im često serviraju politički ekstremne ili senzacionalističke sadržaje,
- postaju meta manipulativnih narativa.

Jedna učesnica je naglasila da “stariji građani žive u potpuno drugoj informativnoj realnosti”, što ilustrativno ukazuje na dubinu problema.

b) Mladi

- iako su digitalno pismeni, oni su istovremeno i **najizloženiji sadržajima bez ikakve profesionalne kontrole** – TikTok, Reels, kratki klipovi, influencersi, satirični formati itd.
- često konzumiraju sadržaj bez konteksta,
- postaju „publika algoritma“, a ne publika urednički oblikovanih vijesti.

Ovo stvara generacijski jaz u percepciji stvarnosti i dodatno produbljuje društvenu fragmentaciju.

(3) Borba protiv dezinformacija ne smije postati kontrapropaganda

Učesnici su upozorili na još jedan važan problem: borba protiv dezinformacija sve se češće koristi kao **političko oružje**. Postoji rizik da institucije ili politički akteri:

- proglašavaju svaku kritiku „dezinformacijom“,
- koriste narrative o „stranim uticajima“ kako bi delegitimisali oponente,
- kroz „borbu protiv lažnih vijesti“ sprovode političku disciplinu,
- stavljaju se u poziciju „jedinog tumača istine“.

Ovaj fenomen nije karakterističan samo za Crnu Goru – učesnici su ga prepoznali kao globalnu tendenciju u kojoj se borba protiv dezinformacija instrumentalizuje za suzbijanje pluralizma.

Ključna poruka učesnika je da **borba protiv dezinformacija mora biti profesionalna, nestranačka i zasnovana na činjenicama**, a ne djelovati kao oblik kontrapropagande. U suprotnom, javnost gubi povjerenje i u institucije i u medije, što dodatno stvara plodno tlo za još veći prodor manipulativnih narativa.

(4) Nedostatak medijske pismenosti i kritičkog mišljenja

Učesnici su ukazali da je **medijska i digitalna pismenost u Crnoj Gori veoma slaba**, naročito među mladima, ali i među starijim građanima. Nedostatak sposobnosti kritičkog čitanja, razumijevanja izvora informacija i provjere činjenica doprinosi širenju manipulacija i emocionalno obojenih narativa.

Kod mladih se posebno ističe:

- fokus na vizuelnim i kratkim formatima,
- nedostatak interesovanja za kontekst i analizu,
- potrošnja medija motivisana zabavom, ne informisanjem,
- sklonost da influencersi i viralni sadržaji zamjenjuju profesionalne izvore.

Kod starijih:

- slaba digitalna pismenost,
- vjerovanje u „predstavljenu istinu“ na društvenim mrežama,

- teško razlikovanje zvaničnih i lažnih profila,
- visoka emocionalna reaktivnost na manipulativne sadržaje.

Učesnici su složni da bez ozbiljnih programa medijske pismenosti i kritičkog mišljenja – u školama, lokalnim zajednicama i kroz civilni sektor – društvo ostaje trajno ranjivo na sve sofisticiranije manipulativne tehnike.

(5) Dezinformacije kao strateški izazov za institucije, medije i građane

Nalazi fokus grupe ukazuju da su dezinformacije i maligni narativi jedan od najdubljih bezbjednosnih i društvenih izazova u Crnoj Gori. Oni utiču na:

- polarizaciju građana,
- povjerenje u institucije,
- kvalitet demokratskog procesa,
- otpornost društva na spoljne i unutrašnje uticaje,
- funkcionisanje medija,
- političku stabilnost.

Učesnici smatraju da rješenje mora biti sveobuhvatno i dugoročno, uključujući jačanje profesionalnih medija, razvoj medijske pismenosti, transparentnije institucije, jasne protokole komunikacije, te depolitizovanu i stručnu borbu protiv manipulativnih narativa. Ova tema prepoznata je kao strateški prioritet, posebno u kontekstu sve bržeg razvoja digitalnih tehnologija i sposobnosti algoritama da utiču na individualno i kolektivno ponašanje.

3.6. ULOGA VJEŠTAČKE INTELIGENCIJE (AI) U BEZBJEDNOSNOM I MEDIJSKOM SEKTORU

Tema vještačke inteligencije (AI) otvorila je u fokus grupi diskusiju koja se jasno izdvojila kao jedna od najperspektivnijih, ali i najzabrinjavajućih oblasti za budućnost i bezbjednosnog i medijskog sektora. Učesnici su pokazali visoku svijest o tome da AI predstavlja dvostruki fenomen: s jedne strane, riječ je o izuzetno moćnom alatu sa ogromnim potencijalom da unaprijedi rad institucija i medija, dok je s druge strane riječ o tehnologiji čiji rizici – manipulacija sadržajem, kreiranje realističnih lažnih narativa, mikro-targeting i prediktivno modeliranje ponašanja – mogu imati duboke posljedice za stabilnost, demokratske procese i povjerenje u institucije. Diskusija je pokazala da se Crna Gora nalazi u ranjivoj poziciji jer se moderni tehnološki trendovi razvijaju mnogo brže nego kapaciteti institucija da ih razumiju, prate i adekvatno regulišu.

(1) AI kao alat sa ogromnim mogućnostima i ozbiljnim rizicima

Učesnici su istakli da AI ima potencijal da značajno unaprijedi bezbjednosne procese i medijske prakse. Na stranu mogućnosti poput:

- napredne analize podataka,
- automatske pretrage baza i obrazaca,
- prediktivnih modela rizika,
- automatizovanog praćenja informacija u realnom vremenu,
- bržeg otkrivanja koordinisanih kampanja,
- alata za provjeru autentičnosti materijala,

Posebno je naglašeno da AI može postati ključni alat istraživačkih novinara za identifikaciju anomalija, praćenje digitalnih tragova i analiziranje mreža uticaja u oblastima visokog rizika (npr. organizovani kriminal, korupcija, širenje manipulativnih narativa).

Međutim, uz ove prednosti dolaze i potencijalno razorne opasnosti. Učesnici su istakli da AI omogućava:

- **manipulaciju sadržajem** (deepfake video, audio manipulacije, lažni dokumenti),
- hiperpersonalizovani mikro-targeting, gdje se poruke kreiraju tako da pogode emocionalne i psihološke slabosti pojedinca,
- **prediktivno modeliranje ponašanja**, koje može biti iskorišćeno za političke ili komercijalne manipulacije,
- izradu potpuno automatizovanih kampanja sa hiljadama sadržaja u sekundi,
- kreiranje vrlo uvjerljivih malignih narativa koji se teško razotkrivaju.

Jedan od učesnika je istakao da je opasnost upravo u tome što „AI omogućava manipulaciju na nivou koji je ranije bio nezamisliv, a koji običan građanin ne može prepoznati ni kad gleda u stvar“.

(2) Crna Gora „kaska decenijama“ i nema institucionalnu infrastrukturu

Posebna zabrinutost iznijeta je u vezi s kapacitetima Crne Gore da prati razvoj AI tehnologija. Učesnici su više puta ponovili da država nema:

- adekvatne strategije,
- institucionalne jedinice za AI nadzor,
- regulativu koja prati EU standarde,
- dovoljno stručnjaka u javnom sektoru,
- finansijske i tehničke resurse,
- istraživačke centre koji bi pratili globalne trendove,
- edukaciju za javne službenike o AI rizicima.

Naglašeno je da Crna Gora u tehnološkom smislu **kaska „minimum dvadeset do trideset godina“** za savremenim digitalnim trendovima, te da će bez sistemskog ulaganja doći u poziciju trajne zavisnosti od stranih tehnoloških rješenja, bez mogućnosti kontrole ili razumijevanja kako ti sistemi utiču na građane i državnu bezbjednost.

Institucije, prema učesnicima, trenutno ne raspolažu stručnim kapacitetima da:

- prepoznaju manipulacije kreirane AI alatima,
- zaštite građane od digitalne eksploatacije,
- prate sofisticirane dezinformacijske kampanje,
- razvijaju vlastite protokole odgovora.

Ova slabost se posebno ogleda u bezbjednosnom sektoru, gdje se nove tehnologije mogu koristiti i od strane kriminalnih grupa, stranih aktera ili političkih struktura za destabilizaciju i manipulaciju.

(3) AI kao generator malignih narativa – nova linija fronta za istraživačko novinarstvo

Učesnici su posebno naglasili da AI ne samo da ubrzava širenje manipulacija, već i **mijenja samu prirodu malignih narativa**. Zahvaljujući napretku genAI tehnologija, danas je moguće:

- kreirati potpuno izmišljene snimke koji izgledaju autentično,
- proizvoditi hiljade komentara i objava koje simuliraju stvarne korisnike,
- generisati lažne izjave političara ili javnih ličnosti,
- fabrikovati događaje koji nikada nijesu postojali,
- kreirati uvjerljive hibridne narative koji miješaju fikciju i realnost.

Zbog toga su učesnici istakli da će uloga AI u kreiranju malignih narativa biti jedna od **najvažnijih tema za istraživačko novinarstvo u narednim godinama**. Novinari će morati da razvijaju nove vještine, uključujući:

- prepoznavanje deepfake sadržaja,
- rad sa alatima za provjeru digitalnih tragova,
- razumijevanje algoritama i njihovih pristrasnosti,
- analiziranje bot mreža i koordinisanog ponašanja,
- praćenje automatizovanih kampanja koje se odvijaju u pozadini.

Ova tema je prepoznata kao ključna ne samo za novinarstvo, nego i za demokratske procese, jer manipulativni AI sadržaji mogu uticati na izborni proces, socijalnu koheziju, povjerenje u institucije i političku stabilnost.

(4) Zaključak: AI kao strateški izazov koji može redefinisati javni prostor

Nalazi fokus grupe ukazuju da je vještačka inteligencija jedan od najvažnijih izazova za narednu deceniju u Crnoj Gori. AI može radikalno unaprijediti rad institucija i medija, ali istovremeno može ozbiljno ugroziti:

- informativni integritet,
- povjerenje u institucije,
- bezbjednost građana,
- otpornost društva,
- kredibilitet demokratskih procesa.

Učesnici su saglasni da bez strateškog pristupa, izgradnje institucija, jačanja digitalne pismenosti i razvoja specijalizovanih kapaciteta, Crna Gora će biti izložena digitalnim rizicima koje neće moći da kontroliše. U tom kontekstu, AI nije samo tehnološko pitanje – to je pitanje nacionalne bezbjednosti, integriteta informativnog prostora i budućnosti profesionalnog novinarstva.

4. PERCEPCIJA GRADANA, AKTIVIZAM I DRUŠTVENI TRENDОВI

Diskusija o percepciji građana i društvenim trendovima ukazala je na duboke obrasce koji utiču na kvalitet javnog života, povjerenje u institucije i sposobnost društva da reaguje na bezbjednosne, političke i medijske izazove. Učesnici su naglasili da problemi u ovoj oblasti nisu samo tehničke ili informacione prirode, već predstavljaju **šire sociološke i kulturne fenomene** koji oblikuju način na koji građani razumiju realnost, stupaju u interakciju sa institucijama i učestvuju u demokratskim procesima. Razgovor je istakao niz međusobno povezanih izazova: nizak nivo građanskog aktivizma, eroziju kritičkog mišljenja, uticaj algoritamskog okruženja na kvalitet informisanja i preovlađujuću ulogu ličnih odnosa u malim zajednicama.

4.1 SKEPTICIZAM PREMA GRADANSKOM AKTIVIZMU I KRITIČKOM MIŠLJENJU

Jedna od prvih i najdirektnijih poruka učesnika bila je da je **građanski aktivizam u Crnoj Gori slab**, fragmentisan i često motivisan kratkotrajnim reakcijama, a ne dugoročnom posvećenošću. Naglašeno je da postoji opšti osjećaj društvene apatije – građani ne vjeruju da mogu uticati na odluke institucija, niti da postoji dovoljno prostora za participaciju.

U diskusiji su se izdvojile ocjene da „kritičko mišljenje praktično ne postoji“ i da građani često prihvataju informacije bez preispitivanja izvora, motiva ili vjerodostojnosti. Pojedini učesnici su istakli da se građani, kada i reaguju, najčešće fokusiraju na pojedinačne slučajeve koji ih lično pogađaju, dok izostaje šira solidarnost i zajednička akcija kada su u pitanju sistemski problemi, javne politike ili kršenja ljudskih prava.

Posebno je naglašen problem **nedostatka solidarnosti** među grupama građana – protesti, građanske inicijative, akcije u zaštiti javnog interesa često nemaju međusobnu podršku niti prepoznaju zajedničke ciljeve. Ova atomizacija dodatno slabi društvenu koheziju i ostavlja prostor za manipulaciju političkih aktera.

4.2 ALGORITAMSKO OKRUŽENJE I OTEŽANA DOSTUPNOST VJERO-DOSTOJNIH INFORMACIJA

Učesnici su detaljno opisali kako **algoritamski oblikovani informativni ekosistem** otežava građanima pristup provjerenim i kvalitetnim informacijama. Digitalne platforme, koje sve više postaju primarni izvor informisanja, funkcionišu po principu:

- personalizacije,
- emocionalnog angažmana,
- polarizujućeg sadržaja koji donosi veći angažman,
- algoritamskog „zarobljavanja“ korisnika u informacione mehurove.

Građani tako često žive u **paralelnim informativnim realnostima**, u zavisnosti od toga šta algoritmi predviđaju kao sadržaj koji će ih najviše zadržati na platformi. Kako su učesnici primijetili, ovaj fenomen ne pogađa samo starije i manje digitalno pismene osobe, već i mlade koji se informišu primarno putem kratkih, površnih i često nekontekstualizovanih formata.

Posljedica je smanjenje sposobnosti da se razlikuje ozbiljan i profesionalan sadržaj od manipulativnih poruka, propagande i viralnih dezinformacija.

Učesnici su naglasili da se rastući jaz između informacione realnosti građana i profesionalnog novinarstva dodatno produbljuje činjenicom da institucije sve češće komuniciraju putem društvenih mreža, čime i zvanične poruke postaju podložne algoritamskom filtriranju i manipulaciji.

4.3 MALA LOKALNA ZAJEDNICA I KULTURA LIČNOG POVJERENJA

Jedan od specifičnih društvenih trendova koji se snažno odrazio kroz diskusiju jeste činjenica da Crna Gora, kao mala zajednica, i dalje dominantno funkcioniše po modelu **ličnog povjerenja**, a ne institucionalnog. Učesnici su opisali situaciju u kojoj se građani mnogo više oslanjaju na svoje lične veze, poznanstva, neposredne kontakte ili reputaciju pojedinaca koji rade u institucijama, nego na formalne procedure i uhodane mehanizme.

Ovaj fenomen je vidljiv na više nivoa:

- „poznajem nekoga u policiji“ često se doživljava kao važnije od poznavanja procedura,
- građani često vjeruju „čovjeku u instituciji“, a ne instituciji kao sistemu,
- očekivanja od institucija su personalizovana, a ne zasnovana na standardima,
- u manjim sredinama javni ugled pojedinca može biti važniji od institucionalne uloge koju obavlja.

Ovaj obrazac otežava izgradnju institucionalnog povjerenja i podstiče neformalne načine rješavanja problema. Učesnici su ukazali da se na taj način sla-

bi profesionalni integritet institucija i dolazi do toga da građani percipiraju sistem kao mrežu ličnih odnosa, a ne kao skup pravila i procedura koje važe jednako za sve.

4.1 DRUŠTVENI TRENDOVI KAO OKVIR ZA RAZUMIJEVANJE POVJERENJA I INFORMATIVNOG AMBIJENTA

Nalazi fokus grupe ukazuju da se percepcije građana, nivo aktivizma i društveni trendovi ne mogu posmatrati odvojeno od opštih problema koji su identifikovani u sektoru bezbjednosti i medija. Građani u Crnoj Gori funkcionišu u okruženju koje karakterišu:

- nisko povjerenje u institucije i medije,
- digitalni mehurovi i algoritamske manipulacije,
- nedostatak kritičkog mišljenja i solidarnosti,
- visoka zavisnost od ličnih kontakata i neformalnih mreža.

Ovi faktori zajedno utiču na sposobnost društva da reaguje na krizne situacije, prepoznaje rizike, zahtijeva odgovornost institucija i razvija kulturu utemeljenu na povjerenju, profesionalizmu i informisanom građanskom učešću.

5. ZAKLJUČCI

Nalazi fokus grupe ukazuju na međusobno povezane strukturalne slabosti u odnosima između institucija, medija i građana, koje oblikuju širi bezbjednosni i informativni ambijent u Crnoj Gori. Kroz sve tematske segmente ponavljaju se obrasci nedosljedne institucionalne prakse, fragmentisanog medijskog okruženja i ograničene sposobnosti građana da kritički procijene informacije u digitalnom prostoru. Na osnovu diskusije, može se izdvojiti nekoliko ključnih zaključaka:

1. **Povjerenje i transparentnost institucija se ne podudaraju.** Građani često vjeruju pojedincima unutar institucija, a ne institucijama kao sistemima, pri čemu je povjerenje zasnovano više na ličnim i emocionalnim faktorima nego na objektivnim rezultatima ili standardima profesionalnog rada. Transparentnost ne garantuje automatsko povjerenje, niti povjerenje uvijek odražava realne performanse institucija.
2. **Politički uticaji i partijsko kadrovanje i dalje predstavljaju centralni izvor nepovjerenja.** Učesnici prepoznaju da se institucionalna netransparentnost i neefikasnost često povezuju s političkim partijama koje oblikuju obrasce rada unutar institucija, utiču na procedure i postavljaju kadrove na ključne pozicije, što narušava profesionalnost i smanjuje kredibilitet državnih organa.
3. **Komunikacija institucija sa medijima ostaje nedosljedna, fragmentisana i često politizovana.** Iako institucije tvrde da unapređuju komunikacijske prakse, novinari i drugi učesnici iznose suprotna iskustva, ukazujući na kašnjenja, kontradiktorne informacije, selektivne pristupe i prebacivanje formalnih informacija na društvene mreže. Ovakva komunikacija direktno utiče na povjerenje javnosti i sposobnost medija da profesionalno izvještavaju.
4. **Medijski sektor je duboko polarizovan, a profesionalni standardi su erodirani.** Senzacionalizam, politička instrumentalizacija i pritisak digitalnih platformi doprinose gubitku povjerenja u medije. Brzi formati poput TikTok videa i Reels sadržaja zamjenjuju analitičke i dubinske sadržaje, dok nedostatak solidarnosti među medijima dodatno slabi njihov integritet i uticaj.
5. **AI tehnologije i algoritamsko upravljanje informacijama postaju sve značajniji bezbjednosni rizici.** Vještačka inteligencija omogućava manipulaciju sadržajem, kreiranje malignih narativa, precizni mikro-targeting i prediktivno modeliranje ponašanja, dok Crna Gora nema kapacitete, infrastrukturu ni regulativu da se adekvatno suprotstavi ovim izazovima. Ovo postavlja AI kao centralnu temu za istraživačko novinarstvo i institucionalne reforme.

6. **Niska medijska i digitalna pismenost građana značajno smanjuje društvenu otpornost.** Građani teško prepoznaju manipulaciju, posebno stariji koji se oslanjaju na društvene mreže kao primarni izvor informacija, ali i mladi koji konzumiraju nekontekstualizovane i brze sadržaje. Nedostatak kritičkog mišljenja i solidarnosti otežava građanski aktivizam i produbljuje osjećaj apatije.
7. **Mala lokalna zajednica podstiče kulturu ličnog povjerenja umjesto institucionalne odgovornosti.** U okruženju gdje lični kontakti često zamjenjuju formalne procedure, teško je izgraditi stabilan, profesionalan i transparentan institucionalni sistem koji bi jednako služio svim građanima.

Ovi zaključci pokazuju da se izazovi u bezbjednosnom i informativnom sektoru ne mogu posmatrati izolovano. Oni čine međusobno zavisne procese koji utiču na stabilnost, povjerenje i demokratsku kulturu, i zahtijevaju integrisane pristupe, sistemske reforme i jačanje profesionalnih i građanskih kapaciteta.

6. PREPORUKE

Na osnovu ključnih nalaza fokus grupe, izdvajaju se preporuke usmjerene ka institucijama, medijima, civilnom sektoru i akademskoj zajednici. Preporuke su usklađene sa potrebama koje su prepoznate u diskusiji i fokusiraju se na operativne, konkretne i izvodljive mjere koje mogu doprinijeti povećanju transparentnosti, jačanju profesionalnih standarda i unapređenju otpornosti društva na manipulativne narative i digitalne rizike.

Preporuke za institucije

1. **Uspostaviti jasne i dosljedne protokole za komunikaciju tokom kriznih događaja.** Potrebno je unaprijed definisati tok informacija, osobe zadužene za komunikaciju i rokove za reagovanje, kako bi se izbjegla konfuzija, kontradiktorne informacije i kašnjenja.
2. **Jačati kapacitete za proaktivnu transparentnost u bezbjednosnom sektoru.** Institucije treba da objavljuju informacije i izvještaje unaprijed, a ne samo kao reakciju na medijski pritisak ili afere.
3. **Smanjiti politizaciju institucionalne komunikacije.** Zvanične informacije treba da se objavljuju preko institucionalnih kanala, a ne preko ličnih profila ili stranačkih platformi.
4. **Unaprijediti internu koordinaciju između institucija.** Ujednačenost i usklađenost informacija smanjuje rizik od kontradiktornih saopštenja i povećava povjerenje javnosti.
5. **Uspostaviti institucionalne jedinice ili koordinate za AI i digitalnu bezbjednost.** Ove jedinice bi pratile manipulativne kampanje, procjenjivale rizike i razvijale protokole za reagovanje na deepfake i druge AI sadržaje.
6. **Razviti jasne politike zaštite starijih građana od digitalnih manipulacija.** Sistematska edukacija, kampanje i saradnja sa lokalnim zajednicama mogu smanjiti ranjivost ove populacije.

Preporuke za medije

1. **Fokusirati se na provjeru činjenica i izbjegavati senzacionalizam, posebno u kriznim situacijama.** Prioritet treba biti tačnost, a ne brzina objave.
2. **Razvijati inovativne formate prilagođene mladima – kratki video sadržaji, podcasti, objašnjavački formati, interaktivne priče.** Ovo je važno kako bi se zadržala pažnja generacije koja dominantno koristi digitalne platforme.
3. **Jačati specijalizaciju novinara za bezbjednosne, digitalne i AI teme.** Novinari koji razumiju tehnološke rizike mogu bolje izvještavati o kompleksnim digitalnim fenomenima.
4. **Unaprijediti profesionalnu solidarnost i zajedničke standarde.** Mediji bi trebalo da razviju zajedničke protokole za reagovanje na manipulativne kampanje i pritiske.

5. **Poboljšati transparentnost vlasništva, uređivačke politike i izvora finansiranja.** To doprinosi povjerenju javnosti i suzbijanju percepcije pristranosti.

Preporuke za civilni sektor i akademsku zajednicu

1. **Sprovesti sistemske programe medijske i digitalne pismenosti.** Ovo obuhvata edukacije u školama, zajednicama i programima za starije, sa fokusom na prepoznavanje manipulativnih narativa i algoritamskih uticaja.
2. **Razvijati saradnju između istraživača, novinara i institucija oko teme AI i malignih narativa.** Interdisciplinarni pristup omogućava brže prepoznavanje rizika i razvoj stručnih rješenja.
3. **Jačati kapacitete za nezavisnu analizu dezinformacionih kampanja.** Civilni sektor može razvijati monitoring platforme, izvještaje i istraživanja koja doprinose javnoj debati.
4. **Podržati istraživačko novinarstvo usmjereno na digitalne rizike.** Ovo uključuje grantove, obuke i zajedničke projekte koji prate fenomen deepfake, bot mreža i koordinisanog digitalnog ponašanja.
5. **Razvijati lokalne inicijative koje podstiču građanski aktivizam i solidarnost.** Ove inicijative mogu pomoći u obnovi povjerenja među građanima i povećanju njihove otpornosti na manipulaciju.

Preporuke ukazuju na potrebu za koordinisanim djelovanjem između institucija, medija, civilnog sektora i akademske zajednice. Samo zajednički pristup može odgovoriti na savremene izazove: polarizovan medijski prostor, manipulativne digitalne narative, politizovanu komunikaciju institucija i nizak nivo povjerenja građana.

ANALYSIS

OF PERCEPTIONS OF SECURITY, SAFETY AND INSTITUTIONAL TRUST

mina.
crnogorska
novinska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALYSIS

OF PERCEPTIONS OF SECURITY,
SAFETY AND
INSTITUTIONAL TRUST

TABLE OF CONTENTS:

EXTRACT FROM THE RESEARCH	8
SUMMARY – MAIN MESSAGES OF THE FOCUS GROUP	8
1. INTRODUCTION	10
2. PARTICIPANT PROFILE	11
3. KEY THEMES AND FINDINGS OF THE FOCUS GROUP	12
3.1. TRUST AND TRANSPARENCY IN INSTITUTIONS.....	12
3.2. ACCOUNTABILITY AND OVERSIGHT IN THE SECURITY SECTOR.....	13
3.3. COMMUNICATION BETWEEN INSTITUTIONS, THE PUBLIC, AND THE MEDIA	14
(1) A CLASH OF PERCEPTIONS: “IMPROVED RELATIONS” VS. “INCONSISTENT COMMUNICATION”	14
(2) FLOODING THE MEDIA SPACE WITH TRIVIAL ANNOUNCEMENTS	15
(3) PUBLIC-INTEREST INFORMATION SHIFTS TO SOCIAL MEDIA	16
(4) CONSEQUENCES OF POOR COMMUNICATION ON PUBLIC TRUST AND MEDIA WORK	16
3.4. MEDIA, OBJECTIVITY, AND SENSATIONALISM.....	17
(1) LOW TRUST IN THE MEDIA AS A GENERAL SOCIETAL PROBLEM.....	17
(2) SENSATIONALISM AND POLITICAL INSTRUMENTALISATION AS DRIVERS OF THE EROSION OF STANDARDS	17
(3) THE GLOBAL DECLINE OF THE AUTHORITY OF TRADITIONAL MEDIA	18
(4) LACK OF SOLIDARITY WITHIN THE MEDIA COMMUNITY AND THE DOMINANCE OF FAST DIGITAL FORMATS	18
(5) THE MEDIA ENVIRONMENT AS A KEY FACTOR OF TRUST	19
3.5. DISINFORMATION AND MANIPULATIVE NARRATIVES	19
(1) THE DISTINCTION BETWEEN DISINFORMATION AND MALIGN NARRATIVES: THE PROBLEM IS NOT ONLY INACCURATE INFORMATION	20

(2) MANIPULATION THROUGH SOCIAL MEDIA ALGORITHMS:	
THE HIDDEN MECHANISM OF SHAPING REALITY	20
(A) OLDER CITIZENS.....	20
(B) YOUTH	21
(3) THE FIGHT AGAINST DISINFORMATION MUST NOT	
BECOME COUNTER-PROPAGANDA	21
(4) LACK OF MEDIA LITERACY AND CRITICAL THINKING	21
(5) DISINFORMATION AS A STRATEGIC CHALLENGE	
FOR INSTITUTIONS, THE MEDIA, AND CITIZENS	22
3.6. THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN THE SECURITY	
AND MEDIA SECTORS	22
(1) AI AS A TOOL WITH ENORMOUS POTENTIAL	
AND SERIOUS RISKS	23
(2) MONTENEGRO IS “DECADES BEHIND” AND	
LACKS INSTITUTIONAL INFRASTRUCTURE	24
(3) AI AS A GENERATOR OF MALIGN NARRATIVES –	
A NEW FRONTLINE FOR INVESTIGATIVE JOURNALISM.....	24
(4) CONCLUSION: AI AS A STRATEGIC CHALLENGE CAPABLE OF	
REDEFINING THE PUBLIC SPHERE.....	25
4. PUBLIC PERCEPTIONS, CIVIC ACTIVISM,	
AND SOCIAL TRENDS	26
4.1. SCEPTICISM TOWARDS CIVIC ACTIVISM AND	
CRITICAL THINKING	26
4.2. THE ALGORITHMIC ENVIRONMENT AND THE REDUCED	
ACCESSIBILITY OF CREDIBLE INFORMATION.....	27
4.3. SMALL-COMMUNITY DYNAMICS AND THE CULTURE	
OF PERSONAL TRUST.....	27
4.4. SOCIAL TRENDS AS A FRAMEWORK FOR UNDERSTANDING	
TRUST AND THE INFORMATION ENVIRONMENT.....	28
5. CONCLUSIONS	29
6. RECOMMENDATIONS	31
6.1. RECOMMENDATIONS FOR INSTITUTIONS	31
6.2. RECOMMENDATIONS FOR THE MEDIA	31
6.3. RECOMMENDATIONS FOR CIVIL SOCIETY AND	
THE ACADEMIC COMMUNITY.....	32

EXTRACT FROM THE RESEARCH

This summary presents the key messages and findings of the focus group “Security and Defence”, which will be integrated into the joint project report of CEDEM and MINA. The messages are formulated concisely in order to clearly present the most important insights, challenges, and recommendations that emerged from the discussion. The summary provides an overview of the situation in the security sector, institutional communication with the public, the role of the media, the phenomenon of disinformation, and the impact of new technologies.

SUMMARY – MAIN MESSAGES OF THE FOCUS GROUP

1. **Security institutions are facing a gap between transparency and trust.** Although some institutions are trying to be more open, citizens’ trust remains fragile and is often based on personal experiences and individual officials, rather than on stable, well-developed institutional capacities.
2. **Political influence and party-based appointments remain key obstacles to professionalization and to the perception of institutional integrity.** Participants stressed that without genuine depoliticization, it is difficult to expect progress in public trust and in the quality of work of security bodies.
3. **Communication between institutions and the media remains one of the biggest challenges.** The discussion pointed to inconsistency, frequent delays, selectivity, and the shifting of official information to social media, which hampers professional reporting and reduces public trust.
4. **The media sector is facing a strong erosion of professional standards.** Sensationalism, political instrumentalization, fast digital formats, and the lack of solidarity among media outlets contribute to low public trust and a weaker quality of information.
5. **Disinformation and malign narratives represent a growing security risk.** Participants highlighted that manipulative narratives are often based on a combination of accurate and semi-accurate information, which makes them particularly dangerous and difficult to detect.
6. **The algorithmic environment and digital platforms shape the information space and influence citizens’ perceptions.** It was particularly emphasized that both older people and youth are highly exposed to manipulation—either due to a lack of digital literacy or due to the dominance of superficial and emotionally charged content.

7. **Artificial intelligence opens up new risk areas, but also new opportunities for improvement.** AI technologies enable sophisticated forms of manipulation (deepfakes, micro-targeting), but can also assist in identifying narratives, analysing data, and strengthening investigative journalism. Participants believe that Montenegro must systematically develop institutional capacities to address these challenges.
8. **Low civic and media literacy reduces societal resilience.** Participants recognized the need for long-term education programmes, especially for young people and the elderly, in order to increase citizens' ability to distinguish credible sources and understand the broader social context of information.

The findings of the focus group indicate that strengthening trust, professionalization, and institutional accountability in the security and media sectors is possible only through coordinated action by institutions, the media, civil society, and the academic community. Key challenges—such as politicization, inconsistent communication, disinformation, and the impact of AI technologies—require integrated, long-term, and systemic approaches. The focus group confirms that improving the security environment and informational integrity is one of the strategic priorities for the democratic development of Montenegro.

1. INTRODUCTION

The focus group “Security and Defence” was organized within the project implemented by CEDEM and MINA Agency with the support of the U.S. Embassy, with the aim of strengthening professional and accountable journalism in Montenegro and improving the quality of public information on topics related to the rule of law, the functioning of democratic institutions, human rights protection, and the security and defence sector. Focus groups represent one of the key tools under Specific Objective 1 of the project—enhancing understanding of the challenges in reporting on key social processes, strengthening analytical capacities of stakeholders, and collecting direct qualitative insights to inform further recommendations and media content.

The purpose of this focus group was to, through a structured discussion with representatives of relevant institutions, civil society, the media, academia, and youth, examine the level of trust in security-sector institutions, perceptions of their transparency, identify sources of risk and weaknesses in public communication, and analyse the dominant challenges in media reporting on security and defence issues. An additional objective was to explore contemporary trends shaping the public space, including the spread of disinformation, propaganda narratives, and the impact of new technologies and artificial intelligence (AI) on the security sector and the work of the media.

The focus group was held in Podgorica, organized by CEDEM and MINA, with participants representing a range of institutional and organizational profiles: the Police Directorate, the Ministry of Defence, local self-governments, the civil sector, student and academic communities, research organizations, and the media. More than ten participants of diverse professional backgrounds took part, ensuring a broad spectrum of views and insights.

Methodologically, the focus group was conducted as a guided but open two-hour discussion, using a pre-prepared guide structured around thematic blocks: institutional trust and transparency, accountability and oversight in the security sector, institutional communication with the media, professional standards in reporting, disinformation and malign narratives, and the role of artificial intelligence in the security and media ecosystem. Participants were informed in advance about the purpose of the session, the voluntary nature of participation, and the rules of discussion. The session was audio-recorded solely for the creation of a transcript and analytical report, with full respect for participants’ privacy and anonymity.

The findings collected from this focus group will contribute to the preparation of the project’s analytical report, the development of recommendations for investigative journalism, and the creation of content for podcast episodes, public discussions, and the final forum.

2. PARTICIPANT PROFILE

The focus group gathered a diverse group of participants from different parts of the system, providing a wide range of perspectives relevant to the security and defence sector. Among the participants were representatives of the Police Directorate and other security institutions, representatives of local self-governments from several municipalities, as well as members of civil society organizations active in the areas of human rights, transparency, and public policy. The discussion was further enriched by students and young researchers from the academic community, including several faculties and institutes, who offered a new-generation perspective on systemic challenges. A key contribution came from journalists and editors from MINA Agency, who shared practical experiences and challenges of media reporting. This composition allowed for a discussion on security, trust, and transparency from institutional, expert, media, and civic angles, resulting in a balanced and multi-dimensional insight.

The participant profile was further enriched by the presence of two assistants—from the Faculty of Law and the Faculty of Humanities at the University of Donja Gorica—who contributed analytical expertise in law and social sciences. Also participating were a security studies student from UDG and a political science student from the University of Montenegro, who provided valuable input from the perspective of youth and future professionals. The group included two journalists who raised important questions about institutional transparency and accountability. Additionally, a representative of the Ministry of Interior and the Police Directorate and a representative of the Communal Police of the Capital City Cetinje took part, offering insight into operational and local-level challenges. Two representatives of civil society organizations contributed critical reflections on public policies, while a researcher from the Institute for Advanced Studies provided an analytical framework and comparative insights.

3. KEY THEMES AND FINDINGS OF THE FOCUS GROUP

3.1. TRUST AND TRANSPARENCY IN INSTITUTIONS

The discussion on trust and transparency revealed that participants clearly differentiate between these two concepts, even though they are often treated as synonyms in public discourse. The prevailing view is that transparency refers to the availability of information, while trust is an emotional category, shaped by citizens' perception of whether an institution genuinely performs the role it is meant to perform.

As one participant put it:

“Transparency does not automatically mean trust; people trust an institution only if they see that it does its job.”

Participants repeatedly emphasised that institutions in Montenegro carry deep-rooted political patterns of governance, especially a historical lack of transparency. Many believe that political parties strongly influence how institutions operate, including how they communicate and how open they are to the public. One comment captured this sentiment clearly:

“Transparency has its roots in political parties.”

This sense that political influence permeates institutional functioning contributes to the widespread belief that many state bodies cannot break free from party pressures and practices.

When discussing which institutions are perceived as the most transparent, participants noted that public opinion surveys often highlight the Ministry of Justice and the Ministry of Education. However, the group argued that such perceptions stem more from their intense media visibility and ongoing scandals than from genuine assessments of their performance.

Trust in sectors like education and healthcare is often emotional in nature, shaped by personal contact—parents or patients form their opinions based on direct daily interactions rather than on objective institutional effectiveness.

A recurring point was the personalisation of trust, especially in small communities. Citizens often express confidence not in the institution, but in a particular individual working within it. As one participant noted:

“It's not trust in the institution, but in the person who happens to be there.”

This pattern reveals that institutions lack stable, predictable standards that remain in place regardless of who occupies certain positions.

Overall, the findings indicate that both trust and transparency are heavily conditioned by political influence, personal experience, and emotional

identification. Objective institutional performance plays a smaller role in shaping public perceptions than it should. This theme later connected to discussions on accountability, communication, and the relationship between the security sector and the public and media—highlighting how fragile and externally influenced trust in institutions truly is.

3.2. ACCOUNTABILITY AND OVERSIGHT IN THE SECURITY SECTOR

The discussion on accountability and oversight raised a series of dilemmas reflecting long-standing structural problems in Montenegro's security system. Participants almost unanimously stated that it is extremely difficult to clearly identify who actually exercises effective control over the police, military, and other security structures.

Although formal mechanisms exist—parliamentary committees, executive oversight, independent bodies, and civil society—the group's perception is that these mechanisms are inconsistently applied, selectively used, or lack the real authority to influence the behaviour of security institutions.

Civilian oversight, in particular, was described as weak and insufficiently institutionalised. Civil society organisations often react to incidents—excessive use of force, procedural violations, breaches of media freedom—but lack tools for systemic influence. Participants from the NGO sector noted that their role is frequently limited to reacting post factum, with little access to sustained institutional dialogue that would allow for preventive oversight.

Parliamentary oversight, too, is heavily dependent on political circumstances. During periods of unstable majorities or political conflict, oversight becomes even weaker. Parliamentary committees formally exist but often devolve into arenas for political confrontation rather than genuine scrutiny of the police, intelligence services, or the Ministry of Defence.

A central insight from the group concerns the phenomenon of “wave-based trust” in the police and military. Public confidence fluctuates dramatically depending on recent events rather than long-term institutional performance. For example, trust rises rapidly after successful emergency interventions—firefighting, crisis response, large public events—but drops sharply after incidents such as mass shootings, failed pursuits, crisis mismanagement, or cases of police brutality.

As one participant explained, the public “has a short memory and reacts emotionally to the latest event.”

Participants also distinguished between operational capacity and public trust. The military, for instance, was often described as professionally competent and efficient, particularly in technical or logistical operations. However, this does not mean the public understands its real capabilities—their perceptions are shaped by visibility and media narratives, not by strategic insight.

The police, on the other hand, are far more present in citizens' everyday lives, meaning both positive and negative events immediately influence trust levels. The spectrum of public perception ranges from "the police protect citizens" to "the police are incompetent or politically instrumentalised", shifting from week to week based on media reports and current incidents.

Although some participants mentioned examples of good practice, the overall tone suggested that the accountability system in the security sector is inconsistent and insufficiently strong to build or maintain long-term public trust.

Participants agreed that meaningful progress requires:

- professional depoliticisation of security institutions
- more transparent crisis communication
- stronger institutional and civilian oversight

At the same time, unrealistic public expectations often complicate the trust dynamic.

Taken together, these insights show how public perception, political influence, institutional capacity, and real performance intersect to make the security sector one of the most sensitive areas when it comes to building sustainable trust.

3.3. COMMUNICATION BETWEEN INSTITUTIONS, THE PUBLIC, AND THE MEDIA

Communication between institutions and the public and media emerged as one of the most intense and dynamic topics of the focus group, reflecting its importance for the functioning of the security sector and the overall quality of information available to citizens. Participants described a wide range of experiences—from efforts to improve relations with the media, to concrete examples of communication failures, to perceptions of political influence and the migration of official information to social media.

This theme proved central to understanding the broader issue of public trust in security institutions, as the way institutions communicate directly shapes perceptions of their effectiveness, professionalism, and credibility.

(1) A clash of perceptions: "improved relations" vs. "inconsistent communication"

One of the clearest findings concerns the stark difference in perception between institutional representatives and journalists. Police representatives argued that relations with the media have improved in recent years, noting what they view as a positive trend toward greater openness, more efficient information flow, and more professional communication. From their perspective, these improvements stem from internal reforms, better coordination, and efforts

to build a partnership with journalists—particularly in projects related to security, integrity, and the protection of journalists.

However, journalists and civil society representatives strongly disputed this perspective, pointing to frequent failures and inconsistencies in communication. Their experience is characterised by:

- delays in delivering information,
- unanswered questions,
- contradictory statements within the same institution,
- unclear procedures,
- selective communication with different media outlets,
- and, in crisis situations, a complete information vacuum

This gap between institutions' self-assessment and journalists' practical experience indicates a deeper problem—one that cannot be resolved through declarations of openness, but requires the establishment of consistent practices, clear protocols, and equal treatment of all media. Journalists described situations in which information is shared ad hoc, in which statements released the same day contradict one another, or in which communication occurs “behind the scenes,” rather than through formal and accessible channels.

(2) Flooding the media space with trivial announcements

One of the most concrete and critical findings concerns the practice—especially by the police—of issuing daily press releases on marginal events, such as petty thefts, lost items, or incidents with little public significance. Journalists argued that these announcements:

- clutter the media space with irrelevant information,
- distract the public from more important issues,
- create a false image of institutional activity,
- make it harder for newsrooms to prioritise meaningful stories,
- and can be used strategically as a “smokescreen” during more serious developments.

This communication pattern is seen as counterproductive and at times manipulative. Journalists noted that during major crises or tragedies—such as the events in Cetinje—the most essential information is missing, while at the same time institutions continue distributing numerous trivial press releases.

This creates a sense of imbalance: institutions appear hyperactive during minor incidents but passive or disorganised when confronted with high-risk or high-sensitivity events. The result is a direct erosion of public trust and institutional credibility.

(3) Public-interest information shifts to social media

Representatives of local government highlighted a growing problem: important decisions, notices, and public-interest information are increasingly shared primarily or exclusively through social media rather than official institutional channels (websites, press releases, mailing lists).

This trend raises several issues:

- social media are not formal or institutional communication channels,
- information shared there is not permanent, archived, or easily searchable,
- content visibility depends on algorithmic distribution,
- access to information is unequal,
- institutional integrity suffers when officials post official updates on personal accounts.

Participants mentioned specific cases where officials used party symbols in posts related to state matters, replacing state emblems with party logos. This practice was widely perceived as political instrumentalisation of official communication, further undermining institutional neutrality and public trust.

Institutional communication on social media is becoming increasingly personalised, informal, and promotional. This shift affects journalists as well, who are forced to rely on platforms like X/Twitter, Instagram, or TikTok for initial—or sometimes the only—information. Journalists stressed that this places them in a professionally unsustainable position where speed is prioritised over accuracy and verification.

(4) Consequences of Poor Communication on Public Trust and Media Work

When all these dimensions are considered together, participants agreed that the current way institutions communicate:

- reduces public trust,
- complicates the work of the media and generates uncertainty in reporting,
- increases the risk of disinformation and misinterpretation,
- encourages the media to seek information through informal channels,
- deepens the gap between institutions and the public.

Journalists pointed out that when institutions delay or fail to respond, social media take over the role of the primary source of information, which is neither professional nor sustainable. In addition, the media note that institutions sometimes send contradictory information within the same day or even the same hour, which further amplifies confusion and diminishes the credibility of official bodies.

In conclusion, the focus group findings indicate that communication between institutions, the public, and the media is not merely a technical matter, but a crucial point at which professionalism, accountability, and political culture

intersect. Inconsistency, withholding of information, selectivity, and shifting communication to social media contribute to declining public trust and make it more difficult for journalists to report responsibly, promptly, and accurately. These challenges require systemic solutions—through establishing clear protocols, depoliticising communication, and strengthening transparency standards.

3.4. MEDIA, OBJECTIVITY, AND SENSATIONALISM

The topic of the media, professional standards, and the quality of information triggered one of the most vivid and open discussions within the focus group. Almost all participants, regardless of the institution they come from, agreed that public trust in the media is at an exceptionally low level, and that the causes of such a situation are deeply rooted in a combination of sensationalism, political instrumentalisation, and the structural changes brought by the development of digital platforms. The discussion showed that the media in Montenegro operate in an extremely demanding environment in which speed and accessibility are increasingly prioritised over accuracy, verification, and accountability.

(1) Low trust in the media as a general societal problem

Participants clearly noted that trust in the media in Montenegro is at an almost historic low. According to their experience, citizens increasingly struggle to distinguish professional media from portals, social networks, and unverified sources. Journalists warned that if trust in the media were to be measured again under current conditions, the results would be extremely poor. This assessment is linked to increasingly frequent incidents, including unverified information in crisis situations, targeting of media outlets and journalists, political pressures, and the absence of unified professional standards.

Participants also mentioned examples of attending events only to read completely different versions in the media the following day, which further fuels distrust. As a result, people perceive that media reports often reflect the political agenda of a particular outlet or its ownership structure more than the actual situation on the ground.

(2) Sensationalism and political instrumentalisation as drivers of the erosion of standards

One of the central findings is that sensationalism dominates over professional reporting, especially in situations involving security incidents, political developments, or highly emotional topics. Participants identified several key problems:

- media often publish partial or unverified information in order to be “first”,
- headlines and reporting tone are adjusted to audience expectations rather than facts,

- in crisis situations, confusion, contradictory information, and unnecessary dramatization occur,
- political parties and informal interest groups use media to promote, target, or “label” certain actors.

Journalists particularly stressed the problem of targeting media and attempts to discredit journalists within politically motivated narratives, while institutional representatives noted that sometimes even trivial incidents are turned into a sensation just to attract audience attention. Sensationalism was described as “the quickest path to the collapse of professionalism,” because media operating on this basis lose credibility, while citizens develop cynicism toward all sources of information.

(3) The global decline of the authority of traditional media

Participants emphasized that the problems of Montenegro’s media sector are not isolated but part of a broader global trend. In their view, traditional media no longer enjoy the authority they once had, as the information model has rapidly changed. Digital platforms, social networks, and new communication formats have created an environment in which:

- news is consumed in short formats,
- information is measured by views and clicks rather than quality,
- political spin and media manipulation spread faster than ever before,
- journalists compete with influencers, bloggers, and private social media profiles.

Participants noted that the degradation of political and media culture is evident even in the most developed countries. They mentioned public broadcasters and large international media outlets facing accusations of political bias, which shows that the decline in trust is a global process, not just a local issue. According to the group, this erosion is also driven by economic pressures, shrinking newsroom resources, a lack of specialised journalists, and a hyperproduction of content that favours superficiality over depth.

(4) Lack of solidarity within the media community and the dominance of fast digital formats

The discussion also highlighted that the media community faces serious internal weaknesses, including a lack of solidarity and a reluctance to collectively defend professional standards. For example, newsrooms often republish each other’s content without verification, compete to publish faster, and rarely stand together in situations involving pressure on journalists or attacks on media freedom.

At the same time, fast formats such as Reels, TikTok videos, and short video clips are becoming the dominant mode of communication with audiences, especially young people. Media outlets aiming to remain relevant must adapt to these formats, which often means:

- simplifying complex topics,
- reducing space for analysis,
- focusing on visually attractive elements,
- using emotionally charged narratives..

Participants cautioned that the dominance of such formats shapes how citizens perceive security issues, as complex problems are reduced to short and sometimes manipulative mini-clips. This makes it even more difficult for professional journalists to secure space for depth, context, and analytical reporting.

(5) The media environment as a key factor of trust

Overall, the findings show that the state of the media sector directly affects:

- public trust in institutions,
- the quality of information on security issues,
- society's resilience to disinformation and manipulative narratives,
- the ability of journalists to perform their work professionally.

According to participants, without significant improvement of professional standards, a clearer institutional approach to the media, and stronger media literacy among citizens, Montenegro cannot expect a stable and reliable information environment. The media remain crucial—but heavily burdened—actors in public life, whose quality and integrity directly influence perceptions of security, trust in institutions, and democratic culture.

3.5. DISINFORMATION AND MANIPULATIVE NARRATIVES

The topic of disinformation and malign narratives opened one of the deepest and most conceptually complex parts of the discussion. Participants demonstrated a high level of awareness that the contemporary information space cannot be reduced to the traditional understanding of “fake news”; instead, society is confronted with an entire spectrum of sophisticated forms of manipulation that influence public perception, shape public debate, and affect trust in institutions and the media. During the conversation, four key dimensions clearly emerged: the distinction between disinformation and malign narratives, the role of algorithms and digital platforms, the political instrumentalisation of the fight against disinformation, and the lack of media and digital literacy among citizens—particularly among youth and the elderly.

(1) The distinction between disinformation and malign narratives: the problem is not only inaccurate information

Participants drew an important conceptual distinction between classical disinformation—understood as entirely false information—and malign narratives, which represent a much more dangerous phenomenon. As explained, malign narratives often consist of:

- a combination of accurate, partially accurate, and inaccurate information,
- emotional messaging,
- selective presentation of facts,
- interpretations that influence attitudes rather than knowledge,
- repetition that creates the illusion of truth,
- politically motivated framings.

This form of manipulation is more difficult to detect because it does not rely solely on a direct lie—on the contrary, it often builds on real events that are interpreted in ways favourable to a particular group, party, or interest. Participants emphasised that this “space between truth and manipulation” is the most fertile ground for producing narratives that become deeply embedded in public discourse and generate social divisions.

One participant summarised it vividly: a manipulative narrative is something that “sounds true,” while in essence being selective and intentional, which allows it to easily bypass citizens’ critical thinking filters.

(2) Manipulation through social media algorithms: the hidden mechanism of shaping reality

Special attention was paid to the role of social media algorithms, which determine what citizens see, how they form opinions, and which information reaches them at all. Participants stressed that algorithms are not neutral—they adapt to users’ previous behaviours, emotions, clicks, time spent on certain content, and even statistically predictable political preferences.

Two groups raised particular concern:

a) Older citizens

- often believe that everything they see on Facebook or WhatsApp is credible,
- have low levels of digital literacy,
- share information quickly and without verification,
- are frequently served politically extreme or sensationalist content by algorithms,
- become prime targets for manipulative narratives.

One participant noted that “older citizens live in a completely different informational reality,” illustrating the depth of the problem.

b) Youth

- although digitally skilled, they are the most exposed to content with no professional oversight—TikTok, Reels, short clips, influencers, satirical formats, etc.,
- often consume content without context,
- become an “audience of the algorithm,” rather than an audience of editorially curated news.

This creates a generational divide in the perception of reality and further deepens social fragmentation.

(3) The fight against disinformation must not become counter-propaganda

Participants highlighted another important issue: the fight against disinformation is increasingly used as a political weapon. There is a risk that institutions or political actors:

- label any criticism as “disinformation,”
- use narratives about “foreign influence” to delegitimise opponents,
- employ the discourse of fighting “fake news” to impose political discipline,
- position themselves as the “sole interpreters of truth.”

This phenomenon is not unique to Montenegro—participants recognised it as a global trend in which the fight against disinformation is instrumentalised to suppress pluralism.

The key message from participants is that the fight against disinformation must be professional, impartial, and fact-based, and must not function as a form of counter-propaganda. Otherwise, the public loses trust in both institutions and the media, creating fertile ground for even greater penetration of manipulative narratives.

(4) Lack of media literacy and critical thinking

Participants pointed out that media and digital literacy in Montenegro is very weak, especially among youth but also among older citizens. A lack of critical reading skills, source assessment, and fact-checking significantly contributes to the spread of manipulative and emotionally charged narratives.

Among youth, specific issues include:

- focus on visual and short-form content,
- lack of interest in context and analysis,
- media consumption driven by entertainment rather than information,
- tendency to treat influencers and viral content as substitutes for professional sources.

Among older citizens:

- low digital literacy,
- belief in the “presented truth” on social media,
- difficulty distinguishing official from fake profiles,
- high emotional reactivity to manipulative content.

Participants agreed that without serious programmes on media literacy and critical thinking—in schools, local communities, and through civil society—society remains permanently vulnerable to increasingly sophisticated manipulation techniques.

(5) Disinformation as a strategic challenge for institutions, the media, and citizens

The focus group findings indicate that disinformation and malign narratives are among the deepest security and societal challenges in Montenegro. They affect:

- citizen polarisation,
- trust in institutions,
- the quality of the democratic process,
- society’s resilience to external and internal influences,
- media functioning,
- political stability.

Participants believe that solutions must be comprehensive and long-term, involving the strengthening of professional media, the development of media literacy, more transparent institutions, clear communication protocols, and a depoliticised and expert-based approach to combating manipulative narratives. This issue is recognised as a strategic priority, especially in the context of rapidly developing digital technologies and algorithms capable of influencing individual and collective behaviour.

3.6. THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN THE SECURITY AND MEDIA SECTORS

The topic of artificial intelligence (AI) opened a discussion within the focus group that clearly stood out as one of the most promising, yet most concerning areas for the future of both the security and media sectors. Participants demonstrated a strong awareness that AI represents a dual phenomenon: on the one hand, it is an extremely powerful tool with enormous potential to improve the work of institutions and media; on the other hand, it is a technology whose risks—content manipulation, creation of realistic fabricated narratives, micro-targeting, and predictive behaviour modelling—may have profound consequences for stability, democratic processes, and trust in institutions. The discussion showed that Montenegro is in a vulnerable position because

modern technological trends are developing much faster than the capacity of institutions to understand, monitor, and adequately regulate them.

(1) AI as a tool with enormous potential and serious risks

Participants emphasised that AI has the potential to significantly improve security processes and media practices. In addition to capabilities such as:

- advanced data analysis,
- automated database and pattern searches,
- predictive risk modelling,
- automated real-time information monitoring,
- faster detection of coordinated campaigns,
- tools for verifying the authenticity of materials,

Participants stressed that AI can become a key instrument for investigative journalists in identifying anomalies, tracking digital footprints, and analysing influence networks in high-risk areas (e.g., organised crime, corruption, the spread of manipulative narratives).

However, these advantages come with potentially devastating dangers. Participants noted that AI enables:

- manipulation of content (deepfake video, audio manipulation, forged documents),
- hyper-personalised micro-targeting, where messages are crafted to exploit emotional and psychological vulnerabilities,
- predictive behaviour modelling that can be used for political or commercial manipulation,
- fully automated campaigns producing thousands of pieces of content per second,
- creation of highly convincing malign narratives that are extremely difficult to detect.

One participant noted that the danger lies precisely in the fact that “AI enables manipulation at a level previously unimaginable—one that an ordinary citizen cannot recognise even when staring directly at it.”

(2) Montenegro is “decades behind” and lacks institutional infrastructure

A specific concern was raised regarding Montenegro’s capacity to keep pace with AI development. Participants repeatedly emphasised that the state lacks:

- adequate strategies,
- institutional units dedicated to AI oversight,
- regulation aligned with EU standards,
- sufficient experts in the public sector,
- financial and technical resources,
- research centres that monitor global trends,
- training for public servants on AI-related risks.

It was underscored that Montenegro is technologically lagging “a minimum of twenty to thirty years” behind modern digital trends and that without systemic investment the country will become permanently dependent on foreign technological solutions, without the ability to control or even understand how these systems affect citizens and national security.

According to participants, institutions currently lack the expertise to:

- detect manipulation created with AI tools,
- protect citizens from digital exploitation,
- monitor sophisticated disinformation campaigns,
- develop their own response protocols.

This weakness is especially visible in the security sector, where new technologies may be used by criminal groups, foreign actors, or political structures to destabilise or manipulate the system.

(3) AI as a generator of malign narratives – a new frontline for investigative journalism

Participants highlighted that AI not only accelerates the spread of manipulation but also transforms the nature of malign narratives themselves. Thanks to advances in generative AI, it is now possible to:

- create entirely fabricated video footage that appears authentic,
- produce thousands of comments and posts that simulate real users,
- generate fake statements by politicians or public figures,
- fabricate events that never occurred,
- construct convincing hybrid narratives blending fiction and reality.

For this reason, participants stressed that AI's role in creating malign narratives will be one of the most important topics for investigative journalism in the years ahead. Journalists will need to develop new skills, including:

- recognising deepfake content,
- using tools for verifying digital traces,
- understanding algorithms and their biases,
- analysing bot networks and coordinated behaviour,
- tracking automated campaigns operating in the background.

This issue was recognised as crucial not only for journalism, but for democratic processes as a whole, as AI-driven manipulation can influence elections, social cohesion, institutional trust, and political stability.

(4) Conclusion: AI as a strategic challenge capable of redefining the public sphere

The findings of the focus group indicate that artificial intelligence is one of the most significant challenges for Montenegro in the next decade. AI can radically improve the work of institutions and media, but it can also seriously undermine:

- informational integrity,
- trust in institutions,
- citizen security,
- societal resilience,
- the credibility of democratic processes.

Participants agreed that without a strategic approach, institutional development, strengthened digital literacy, and specialised capacities, Montenegro will remain exposed to digital risks it cannot control. In this context, AI is not merely a technological issue—it is a matter of national security, the integrity of the information environment, and the future of professional journalism.

4. PUBLIC PERCEPTIONS, CIVIC ACTIVISM, AND SOCIAL TRENDS

The discussion on public perceptions and social trends revealed deep-seated patterns that influence the quality of public life, trust in institutions, and society's capacity to respond to security, political, and media-related challenges. Participants stressed that the problems in this area are not merely technical or informational in nature; rather, they represent broader sociological and cultural phenomena that shape how citizens understand reality, interact with institutions, and participate in democratic processes. The conversation highlighted a series of interconnected challenges: low levels of civic activism, the erosion of critical thinking, the impact of algorithm-driven environments on information quality, and the prevailing role of personal relationships in small communities.

4.1 SCEPTICISM TOWARDS CIVIC ACTIVISM AND CRITICAL THINKING

One of the first and most direct messages from participants was that civic activism in Montenegro is weak, fragmented, and often motivated by short-term reactions rather than long-term commitment. It was emphasised that a general sense of social apathy is present—citizens do not believe they can influence institutional decisions, nor do they perceive sufficient space for participation.

Participants noted that “critical thinking practically does not exist” and that citizens often accept information without questioning its source, motives, or reliability. Several participants pointed out that when citizens do react, they tend to focus on individual cases that affect them personally, while broader solidarity and collective action are largely absent when it comes to systemic issues, public policies, or human rights violations.

A particularly significant concern was the lack of solidarity among different groups of citizens—protests, civic initiatives, and actions in defence of the public interest rarely enjoy mutual support or recognise shared goals. This fragmentation further weakens social cohesion and leaves room for manipulation by political actors.

4.2 THE ALGORITHMIC ENVIRONMENT AND THE REDUCED ACCESSIBILITY OF CREDIBLE INFORMATION

Participants described in detail how the algorithmically shaped information ecosystem makes it more difficult for citizens to access verified and high-quality information. Digital platforms, which increasingly serve as the primary source of news, operate according to principles of:

- personalisation,
- emotional engagement,
- polarising content that drives higher interaction,
- algorithmic “trapping” of users in information bubbles

As a result, citizens often live in parallel informational realities, depending on what algorithms predict will keep them on the platform the longest. Participants noted that this phenomenon does not only affect older and less digitally literate people, but also young people who primarily obtain information through short, superficial, and often decontextualised formats.

The consequence is a diminished ability to distinguish serious, professional content from manipulative messages, propaganda, and viral disinformation.

Participants stressed that the growing gap between the informational reality of citizens and professional journalism is further deepened by the fact that institutions increasingly communicate through social media, making even official messages vulnerable to algorithmic filtering and manipulation.

4.3 SMALL-COMMUNITY DYNAMICS AND THE CULTURE OF PERSONAL TRUST

One of the social trends strongly reflected in the discussion was the fact that Montenegro, as a small community, still predominantly functions on the basis of personal trust rather than institutional trust. Participants described a situation in which citizens rely far more on personal connections, acquaintances, direct contacts, or the reputation of individual officials than on formal procedures or established institutional mechanisms.

This phenomenon is evident at multiple levels:

- “knowing someone in the police” is often perceived as more important than knowing procedures,
- citizens tend to trust “the person within the institution,” not the institution as a system,
- expectations from institutions are personalised rather than based on standards,
- in smaller environments, the public image of an individual can outweigh the authority of the role they perform.

This pattern makes it difficult to develop institutional trust and encourages informal problem-solving. Participants pointed out that this weakens the professional integrity of institutions and leads citizens to perceive the system as a network of personal relationships rather than a set of rules and procedures that apply equally to everyone.

4.1 SOCIAL TRENDS AS A FRAMEWORK FOR UNDERSTANDING TRUST AND THE INFORMATION ENVIRONMENT

The findings of the focus group indicate that citizens' perceptions, levels of activism, and social trends cannot be viewed separately from the broader problems identified in the security and media sectors. Citizens in Montenegro operate in an environment characterised by:

- low trust in institutions and the media,
- digital bubbles and algorithmic manipulation,
- a lack of critical thinking and solidarity,
- high reliance on personal contacts and informal networks.

These factors collectively influence society's ability to respond to crises, recognise risks, demand accountability from institutions, and develop a culture rooted in trust, professionalism, and informed civic participation..

5. CONCLUSIONS

The findings of the focus group indicate interconnected structural weaknesses in the relationships between institutions, the media, and citizens, which shape the broader security and information environment in Montenegro. Across all thematic segments, recurring patterns emerged: inconsistent institutional practices, a fragmented media landscape, and limited citizen capacity to critically assess information within the digital space. Based on the discussion, several key conclusions can be drawn:

1. Institutional trust and transparency do not align. Citizens often trust individuals within institutions rather than the institutions as systems, and such trust is shaped more by personal and emotional factors than by objective performance or professional standards. Transparency does not automatically generate trust, nor does trust necessarily reflect institutional performance.
2. Political influence and party-based appointments remain a central source of distrust. Participants recognise that institutional opacity and inefficiency are often linked to political parties that shape internal practices, influence procedures, and appoint personnel to key positions—undermining professionalism and diminishing the credibility of public authorities.
3. Institutional communication with the media remains inconsistent, fragmented, and often politicised. Although institutions claim to be improving their communication practices, journalists and other participants report the opposite—highlighting delays, contradictory messages, selective access, and the shifting of official information onto social media platforms. Such communication directly affects public trust and the ability of the media to report professionally.
4. The media sector is deeply polarised and professional standards are eroding. Sensationalism, political instrumentalisation, and the pressures of digital platforms contribute to declining trust in the media. Fast-paced formats such as TikTok and Reels increasingly replace analytical and in-depth reporting, while the lack of solidarity among media outlets further weakens their integrity and impact.
5. AI technologies and algorithmic information management are emerging as significant security risks. Artificial intelligence enables content manipulation, the creation of malign narratives, precise micro-targeting, and predictive behaviour modelling, while Montenegro lacks the capacity, infrastructure, and regulatory framework to adequately address these challenges. This positions AI as a central topic for investigative journalism and institutional reform.

6. Low media and digital literacy significantly reduces societal resilience. Citizens struggle to recognise manipulation—particularly older individuals who rely on social media as a primary source of information, but also younger people who consume decontextualised, rapid formats. The lack of critical thinking and solidarity hinders civic activism and deepens feelings of apathy.
7. Small-community dynamics reinforce a culture of personal trust instead of institutional accountability. In environments where personal connections often replace formal procedures, it is difficult to build stable, professional, and transparent institutional systems that function equally for all citizens.

These conclusions show that challenges in the security and information sectors cannot be viewed in isolation. They constitute mutually dependent processes that influence stability, trust, and democratic culture, and they require integrated approaches, systemic reforms, and strengthened professional and civic capacities.

6. RECOMMENDATIONS

Based on the key findings of the focus group, the following recommendations are directed at institutions, the media, civil society, and the academic community. They are aligned with the needs identified in the discussion and focus on operational, concrete, and feasible measures that can enhance transparency, strengthen professional standards, and improve society's resilience to manipulative narratives and digital risks.

Recommendations for Institutions

1. Establish clear and consistent communication protocols during crisis events. Information flows, designated communicators, and response timelines should be defined in advance to avoid confusion, contradictory messages, and delays.
2. Strengthen capacities for proactive transparency in the security sector. Institutions should publish information and reports in advance, not only as a reaction to media pressure or scandal.
3. Reduce the politicisation of institutional communication. Official information should be published through institutional channels, not through personal profiles or party-affiliated platforms.
4. Improve internal coordination between institutions. Consistent and harmonised messaging reduces the risk of contradictory statements and increases public trust.
5. Establish institutional units or coordinators for AI and digital security. These units should monitor manipulative campaigns, assess risks, and develop protocols for responding to deepfake and other AI-generated content.
6. Develop clear policies to protect older citizens from digital manipulation. Systematic education, awareness campaigns, and cooperation with local communities can reduce vulnerability.

Recommendations for the Media

1. Prioritise fact-checking and avoid sensationalism, especially during crises. Accuracy must take precedence over speed.
2. Develop innovative formats tailored to young audiences. Short videos, podcasts, explainers, and interactive storytelling help retain the attention of generations that primarily use digital platforms.
3. Strengthen specialisation in security, digital, and AI-related topics. Journalists who understand technological risks can report more effectively on complex digital phenomena.
4. Improve professional solidarity and establish shared standards. Media outlets should develop joint protocols for responding to manipulative campaigns and political pressure.

5. Enhance transparency of ownership, editorial policies, and financing sources. This contributes to public trust and reduces perceptions of bias.

Recommendations for Civil Society and the Academic Community

1. Implement systemic programmes of media and digital literacy. This includes education in schools, community-based programmes, and training for older citizens, with a focus on recognising manipulative narratives and algorithmic influences.
2. Develop cooperation among researchers, journalists, and institutions on AI and malign narratives. An interdisciplinary approach enables faster risk identification and more effective professional solutions.
3. Strengthen capacities for independent analysis of disinformation campaigns. Civil society can build monitoring platforms, produce reports, and conduct research to enrich public debate.
4. Support investigative journalism focused on digital risks. This includes grants, training, and collaborative projects exploring deepfakes, bot networks, and coordinated digital activity.
5. Develop local initiatives that promote civic activism and solidarity. Such initiatives contribute to rebuilding trust among citizens and increasing societal resilience to manipulation

The recommendations highlight the need for coordinated action among institutions, the media, civil society, and academia. Only a joint approach can adequately address contemporary challenges: a polarised media environment, manipulative digital narratives, politicised institutional communication, and low levels of public trust.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-85803-58-1
COBISS.CG-ID 36710148

